

ARCHEOLOGIE NEJSTARŠÍHO HORIZONTU MĚSTA POČÁTKY (OKRES PELHŘIMOV)

KATEŘINA TĚSNOHLÍDKOVÁ – JAKUB TĚSNOHLÍDEK – PETR DUFFEK

Abstrakt: Článek se zabývá archeologickými situacemi a nálezy, které je možné datovat do druhé poloviny 13. až první poloviny 14. století a lze je spojit s nejstarší historií města Počátky. V tomto období mělo město protáhlé vřetenovité centrum, které bylo nejpozději na počátku 16. století rozděleno kamennou hradbou na menší náměstí kolem kostela sv. Jana Křtitele a nechráněné jižní předměstí. Obě plochy byly postupně archeologicky zkoumány v letech 2010–2016. Hlavní část článku představuje vyhodnocení keramického souboru ze zahluobeného suterénu na Palackého náměstí. Dále jsou zde publikovány drobné soubory keramiky z výzkumů na Mariánském náměstí, ze soukromé sbírky p. Matouška a ze sbírek muzea v Počátkách.

Klíčová slova: 13. století – keramika – zahluobený suterén – Počátky – náměstí.

Archaeology of the earliest horizon of the Počátky town (Pelhřimov district)

Abstract: This article discusses the archaeological contexts and finds that are dated to the second half of the 13th century or to the first half of the 14th century, and are associated with the earliest history of the town of Počátky. In this period the town had an elongated, spindle-shaped centre which was, in the early 16th century at the latest, divided by a stone wall into a small square around the Church of St. John the Baptist and an unprotected southern suburb. Both these areas were gradually archeologically researched in 2010–2016. The main part of the article brings an assessment of a pottery series from a sunken cellar in Palackého náměstí Square. In addition, the paper also presents small ceramic series from excavations in Mariánské náměstí Square, from a private collection of Mr. Matoušek and from the collections of the Počátky museum.

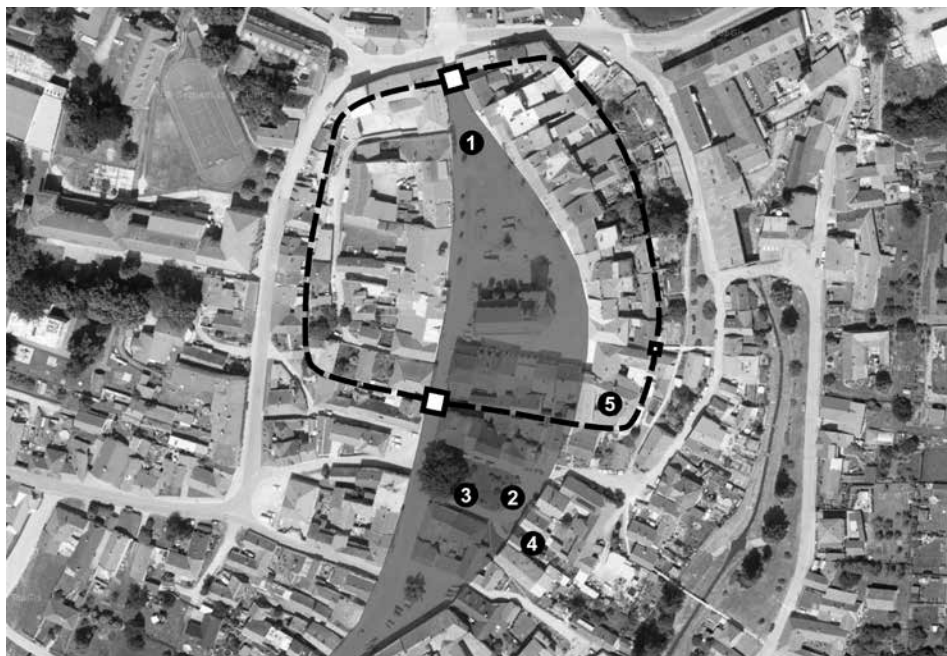
Key words: 13th century – pottery – sunken cellar – Počátky – square.

1 Úvod

V roce 2015 provedlo jihlavské pracoviště společnosti Archaia Brno, o. p. s., plošný záchranný výzkum při rekonstrukci Palackého náměstí v Počátkách (Duffek et al. 2017). Akce volně navazovala na předešlý výzkum uskutečněný při stavbě odpadních a vodovodních sítí na počátečním náměstí (Černoš 2012). Výzkum odhalil situace související se založením města v druhé polovině 13. století a s jeho provozem ve vrcholném a pozdním středověku, většina archeologických prací se však týkala struktur 16.–19. století. Získané poznatky byly doplněny v roce 2016 výzkumem Mariánského náměstí, nacházejícího se jižně od městského centra (Duffek–Těsnohlídek 2017). Zájmová lokalita se nachází na jižním okraji okresu Pelhřimov, přibližně 30 km jihozápadním směrem od města Jihlavy, v nadmořské výšce 620 m n. m. (obr. 1).

Studie se souhrnně zaměřuje na archeologické situace a nálezy z období počátků města, tedy horizont 13. a počátku 14. století a navazuje na článek z roku 2017 „Výsledky archeologického výzkumu Palackého náměstí v Počátkách (okres Pelhřimov)“, v němž je podrobně popsána historie lokality i archeologické situace. Pokud není v textu uvedena citace, vycházejí autoři z tohoto zdroje, případně z náleзовé zprávy (Těsnohlídek et al. 2017; Duffek et al. 2017).

Hlavní pozornost je věnována vyhodnocení keramických nálezů ze zahluobeného suterénu č. 0518 na Palackého náměstí. Doplnující jsou náleзовé situace z Mariánského náměstí. V rámci hmotné kultury je vyhodnocena také keramika datovatelná do daného období získaná amatérskými průzkumy či náhodnými nálezy (sbírka p. Matouška, depozitář Muzea Počátky).

Obr. 1. Centrum města Počátek s vyznačením staršího vřetenovitého náměstí (šedá), hradebního pásu (přerušovaná čára) a městských bran (bílá). Na severu se nachází Palackého náměstí, v jižní části Mariánské náměstí. Číslo označují místa nálezů: 1 – suterén č. 0518; 2 – obj. 1539; 3 – obj. 1540; 4 – čp. 626, p. Matoušek; 5 – čp. 2, děkanství. Autor P. Duffek.

Abb. 1. Zentrum der Stadt Počátky mit eingezeichnetem älteren, spindelförmigem Marktplatz (grau), Stadtmauergürtel (gestrichelte Linie) und Stadttoren (weiß). Im Norden befindet sich der Palacký-Platz, im Südtteil der Marienplatz. Die Ziffern bezeichnen die Fundstellen: 1 – Souterrain Nr. 0518; 2 – Obj. 1539; 3 – Obj. 1540; 4 – Konskriptionsnr. 626, Herr Matoušek; 5 – Konskriptionsnr. 2, Dekanat. Autor P. Duffek.

2 Počátky ve vrcholném středověku

Stručná historie města ve 13. a 14. století

Počátky vyrostly na staré cestě spojující Jihlavu s Jindřichovým Hradcem. Území na severozápadě směrem od Černovic přes Kamenici nad Lipou k Horní Cerekvi kolonizoval rod Benešoviců a okolí vrchu Javořice na jihovýchodě s hradem Šternberk rod Šternberků. Ve 13. století se Počátecko nacházelo mezi biskupským Pelhřimovskem a Jindřichohradeckem pánů z Hradce. Formulář Tobiáše z Bechyně udává, že v období sporů mezi Vítkovci a pražským biskupem se oblast stala obětí plenění. List datovaný mezi roky 1285–1290, který je zároveň první dochovanou zmínkou o Počátkách, však neříká, o jaký typ sídla se tehdy jednalo. V roce 1303 bylo na počáteckém statku (*bonum*) zapsáno věno Berty, druhé manželky Vítkva ze Švábenic. V letech 1356–1358 se na Počátkách uvádí Štěpán z Březnice, který vlastnil větší panství na moravském území s městem Třešť a hrady Šternberk a Janštejn. Poté držel Počátky Jan z Hardeka, purkrabí magdeburský a pán na Kozí, který je 8. září 1389 prodal Jindřichovi III. z Hradce i se všemi užitky za 687 kop grošů pražských (Těsnohlídek et al. 2017, 670).

Dispozice náměstí a městské opevnění

Počátky vyrostly postupným rozšířením původní osady, která se rozkládala na pravobřežní vyvýšené poloze nad Počáteckým potokem. Půdorys městečka měl tranzitní charakter. Podél

dálkové trasy se rozvinulo přibližně 280 m dlouhé a 70 m široké vřetenovité náměstí (Kovář 2012, 39).

Nejpozději na začátku 15. století již bylo město opevněno, ovšem během obléhání husitskými vojsky v letech 1423 a 1425 došlo k takovým škodám, že opevnění musely nahradit provizorní ploty. Skutečné kamenné hradby (deklarované privilegiem Jindřicha IV.) vznikly až někdy před rokem 1504 a významně zasáhly do urbanistického plánu města. Nová vnitřní hradba přetřela dosavadní náměstí, které se nyní zmenšilo na trojúhelník kolem farního kostela, zatímco oddělená jižní část získala charakter pouhého nechráněného předměstí. Město bylo přístupné dvěma branami (na severu Horní a na jihu Dolní), komunikační schéma doplňovala malá branka vedoucí východním směrem k vodoteči a soustavě rybníků (Kuča 2002, 271; Těsnohlídek et al. 2017, 260; obr. 1).

Archeologické výzkumy obou náměstí podporují předpoklad o jejich rozdělení nejpozději počátkem 16. století. Dokumentované situace na Palackého (suterén č. 0518) i Mariánském náměstí (S01, obj. 1539, obj. 1540) obsahovaly identický keramický materiál konce 13. a počátku 14. století. Je pravděpodobné, že starší provizorní opevnění obíhalo celé vřetenovité centrum města a teprve výstavba kamenných hradeb zapříčinila z hlediska nákladů zmenšení opevněné plochy.

Na základě dosavadního poznání nelze určit, jak městské opevnění přesně vypadalo. Víme, že centrum obíhala kamenná hradba, do které byly na severu a jihu vsazeny věžovité brány. Je otázkou, zda byla hradba vybavena také některými prvky aktivní obrany. Současný vzhled staveb a parcel, kudy opevnění probíhalo a kde předpokládáme zakomponování tělesa hradby, nenapovídá existenci bašt, ani věží. Situaci by v budoucnu mohl osvětlit archeologický výzkum, případně stavebně historický průzkum některého z měšťanských domů stojících v místě opevnění.

3 Vrcholné středověké situace na Palackého náměstí – zahloubený suterén č. 0518

Záchranný archeologický výzkum při rekonstrukci Palackého náměstí v Počátkách přinesl široké spektrum informací o vývoji a historii města ve středověku a novověku. K nejstarším zachyceným situacím náleží kromě drobného výzkumu Horní brány v roce 2011 (Černoš 2012, 12–15) především zahloubený suterén dřevohliněné nadzemní stavby, datované do druhé poloviny 13. století, zachycený v roce 2015 v severní části náměstí před domem čp. 6. Suterén č. 0518 představuje vůbec nejstarší zachycenou archeologickou situaci ve městě Počátky. Podobné stavby byly v posledních desetiletích zkoumány i v jádrech měst Pelhřimov, Humpolec nebo Jihlava, jsou typické pro druhou polovinu 13. století a již koncem 13. a v průběhu první poloviny 14. století mizí. Suterén č. 0518 přinesl zásadní informace k podobě nezděné architektury, keramické produkce a využití krajiny v okolí města Počátky na přelomu 13. a 14. století (Těsnohlídek et al. 2017, 672).

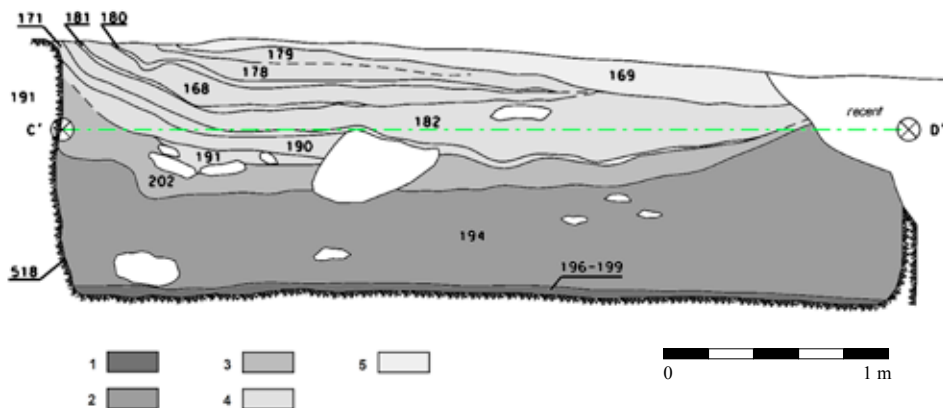
Kvadratický obdélný výkop o rozměrech 5,2 m (sever–jih), 3,6 m (východ–západ) a hloubce 1,12 až 0,54 m byl zahlouben v pevném rulovém podloží. Vstupní šije nebyla zachycena, ale je možné, že se nacházela v části zničené starším výkopem pro kanalizaci. Stěny výkopu byly přímé, s ostrým přechodem do dna, na stěnách i podlaze byly patrné traseologické stopy nástrojů, jimiž byl výkop vyhlouben. Na dně se nacházel vytesaný základový žlábek se zbytky trámového věnce (obr. 2, 3).

Odebrané vzorky dřeva byly určeny jako jedle. Na dně objektu ležel šedý 0,02–0,06 m mocný podlahový nášlap s malými zlomky uhlíků, mazanice a velmi malými zlomky kamenů. Ve středu podlahy suterénu byl tento podlahový nášlap tvořen až čtyřmi vrstvami stejného charakteru. Zásyp suterénu tvořily v dolní části homogenní hlinitopísčité vrstvy s menším podílem uhlíků a kamenů. Ve střední části zásypu se střídaly hlinité vrstvy s vrstvami z velké části tvořené uhlíky a písčitou hlinou. Situaci uzavíral zásyp velkých kamenů (0,1–0,66 m) a písčité hlíny (Těsnohlídek et al. 2017, 672–673).

Obr. 2. Snímek zahloubeného suterénu č. 0518. Podél stěn jsou patrné žlábký se zbytky základového trámového věnce, situace je začištěna na úroveň nášlapových vrstev. Archiv Archaia Brno, o. p. s..

Abb. 2. Aufnahme des eingetieften Souterrains Nr. 0518. Entlang den Wänden sind Rinnen mit den Resten des Fundamentbalkenkranzes erkennbar, die Situation wurde bis zum Niveau der Gehschichten gereinigt. Archiv Archaia Brno, o. p. s..

Obr. 3. Jižní řez suterénem č. 0518 (Palackého náměstí), pro účely analýzy keramického souboru byla výplň rozdělena do skupin 1–5. Digitalizace M. Daňa, upravil J. Těsnohlídek.

Abb. 3. Südlicher Schnitt durch das Souterrain Nr. 0518 (Palacký-Platz), für die Analyse des Keramikkomplexes wurde die Verfüllung in die Gruppen 1–5 untergliedert. Digitalisierung M. Daňa, bearbeitet von J. Těsnohlídek.

Svrchní a střední část zásypu obsahovaly z nekeramických nálezů především kovářské strusky, hřebíky a dvě ramena podkov. Na jejich bázi se nacházela písčítá vrstva obsahující fragment železného nože a bronzový plíšek. Střední zásyp obsahoval několik úlomků plechu z barevného kovu a množství hřebů. Podlahové a komunikační vrstvy suterénu č. 0518 neobsahovaly žádné kovové nálezy (Těsnohlídek et al. 2017, 672).

4 Keramický soubor ze suterénu č. 0518 z Počátek: technologie, morfologie a příspěvek k poznání stratigrafie objektu

Keramika ve výplni suterénu č. 0518 svým charakterem odpovídá období druhé poloviny 13. až začátku 14. století, podrobnější datování není možné vzhledem k nedostatečnosti zpracovaných kvalitních keramických souborů v regionu a neumožňuje jej ani stratigrafie v objektu. V objektu bylo celkem obsaženo 1 788 fragmentů keramiky.

Pro účely vyhodnocení keramického souboru byly vrstvy sloučeny do pěti skupin (tab. 1, obr. 3). O charakteru vrstev svědčí fragmentarizace keramiky v jednotlivých úrovních objektu. Ta je nejvyšší u keramiky ze spodní skupiny vrstev, které lze považovat za nášlapové. V ostatních vrstvách je fragmentarizace keramiky podobná a směrem k vrchní části objektu se mírně snižuje. To odpovídá postupnému zaplnění objektu.

Slepitelnost keramiky se pohybovala okolo 9%. Lze počítat se ztrátou části fragmentů při výzkumu (charakter záchranného výzkumu neumožňuje získání všech fragmentů z objektu) a zároveň s nedohledáním některých slepitelných fragmentů (především v případě výdutí). Do objektu se nedostávaly celé nádoby, ale až jejich fragmenty spolu s hlínou, šlo tedy o minimálně sekundárně přemístěné vrstvy, kterými byl objekt po svém zániku postupně zaplněn (s výjimkou tenkých nášlapových vrstev 1. skupiny).

Interpretace vrstev	Skupina vrstev / KT	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Celkem fragmentů
Zásypové (s velkými kameny)	5	43	7	29	16	42	2	31	0	12	90	0	0	272
Zásypové	4	74	0	126	19	36	3	30	0	1	15	0	0	304
Zásypové	3	43	21	123	27	59	0	75	0	1	80	0	6	435
Zásypové (nad nášlapovými)	2	76	41	105	30	81	0	168	1	0	88	0	3	593
Nášlapové	1	38	11	66	11	17	0	3	0	1	36	1	0	184

Tab. 1. Zastoupení KT 1–12 ve skupinách vrstev 1–5 včetně interpretace vrstev – podle počtu fragmentů.

Tab. 1. Vorkommen der Keramikklassen 1–12 in den Gruppen der Schichten 1–5 einschließlich Interpretation der Schichten – gemäß der Fragmentanzahl.

Základem pro vyhodnocení keramiky jsou keramické třídy (dále jen KT). Ty jsou definovány na základě vlastností vycházejících z operačního řetězce keramiky. Jde o vlastnosti spojené s charakterem keramické hmoty, tvarováním keramiky, výpalem keramiky, případně povrchovými úpravami a dalšími znaky vzniklými při používání či archeologizaci nádob. V suterénu č. 0518 bylo definováno dvanáct KT (příloha 1; podrobně viz Duffek et al. 2017).

Hlavní náplň objektu tvoří KT 1–5, které se vyskytují v celém suterénu č. 0518 a jsou obsaženy ve všech skupinách vrstev v podobném poměrném zastoupení (tab. 1). Při analýze KT v jednotlivých vrstvách nebyla zjištěna vazba KT na určitou vrstvu. Podobný obsah KT v jednotlivých skupinách vrstev včetně spodního nášlapového horizontu svědčí o zaplňování objektu nedlouho po jeho zániku.

Keramické třídy 1–5 patří nejstarším horizontům keramiky v suterénu č. 0518, jde o keramiku druhé poloviny 13. až počátku 14. století. Tvarově v nich převažují hrnce, objeví se fragmenty poklic – zvonovitých a kónických, džbanu, kahanu a misky (tab. 2). Dále byly sledovány typy okrajů, výzdoba či další znaky (typáře – viz příloha 2 a 3). Početně není soubor natolik reprezentativní, aby bylo možné sledovat další vlastnosti jako vazbu KT na výzdobu, vazbu výzdoby na typ okraje atd.

Keramické třídy 1 a 2 jsou charakteristické lesklým, snad grafitovým nátěrem a liší se pouze zrnitostí (u KT 1 střední a u KT 2 jemná). Páleny byly redukčně, část fragmentů nese na

povrchu oxidační přeřah. Jejich rozlišení na základě zrnitosti je do značné míry subjektivní, proto jsou tyto dvě třídy vyhodnoceny společně. Ke KT 1 patří tři fragmenty okraje džbánu z jednoho jedince o průměru okraje 100 mm, jde o okruží (DZ.1.1; obr. 4:1). Dále bylo určeno 36 okrajů hrnců (tab. 3). Výzdoba se vyskytla na 21 fragmentech výdutí (z 266 výdutí). Šlo o výzdobu na výdutích nádob v podobě variant rýh, řlábků či vlnic, případně kombinace těchto prvků (tab. 4). Ze 17 fragmentů den stojí za zmínku dno se značkou s motivem kola s řesti příčkami (obr. 6:6).

Nejpočetnější KT je redukčně pálená keramika, v některých případech opět s oxidačním přeřahem povrchu a s vyšším obsahem jemné slídy patřící KT 3. Přeřahují v ní hrnce o průměrech 90–250 mm, nejčastěji 140–160 mm (obr. 5:1, 2, 4). Typy okrajů byly určeny u 51 kusů (tab. 3). Na 31 fragmentech výdutí, převážně na plecích, se nacházela výzdoba – nejčastěji kombinace vlnic a rýh či řlábků, případně motivy pouze s rýhami, řlábky či vlnicemi (tab. 4). Ze 76 fragmentů den nesou čtyři výrobní stopy a 21 značky. Na třech dnech se nacházely stopy po dřevěné podložce (obr. 6:12), na jednom stopy po odřiznutí z hrnčírského kruhu. V této třídě se setkáme s největším zastoupením hrnčírských značek – nese je 21 fragmentů den – jde

KT / Tvar	Hrnc	Džbán	Poklice zvonovitá	Poklice kónická	Poklice	Kahan	Miska
1	26	3					
2	13						
3	101	1	7	2		3	1
4	12		7	1			
5	25				1		
Celkem	177	4	14	3	1	3	1

Tab. 2. Zastoupení keramických tvarů v KT 1–5. Hrnce určeny jen na základě okrajů.

Tab. 2. Vorkommen der Keramikformen in den Keramikklassen 1–5. Die Töpfe wurden lediglich anhand ihren Rändern bestimmt.

Střešovité	Ovalený	Vodorovně vyložený	Vzhůru vytažený	Vzhůru vytažený nízký	Vzhůru vytažený zúžený	Ploché okruží
6			5	4	5	1
2	1	2	1	2		4
10	3	1	15	12	4	4
0	1		7	1	1	
9	1		3	5	1	
29	5	3	30	24	11	9

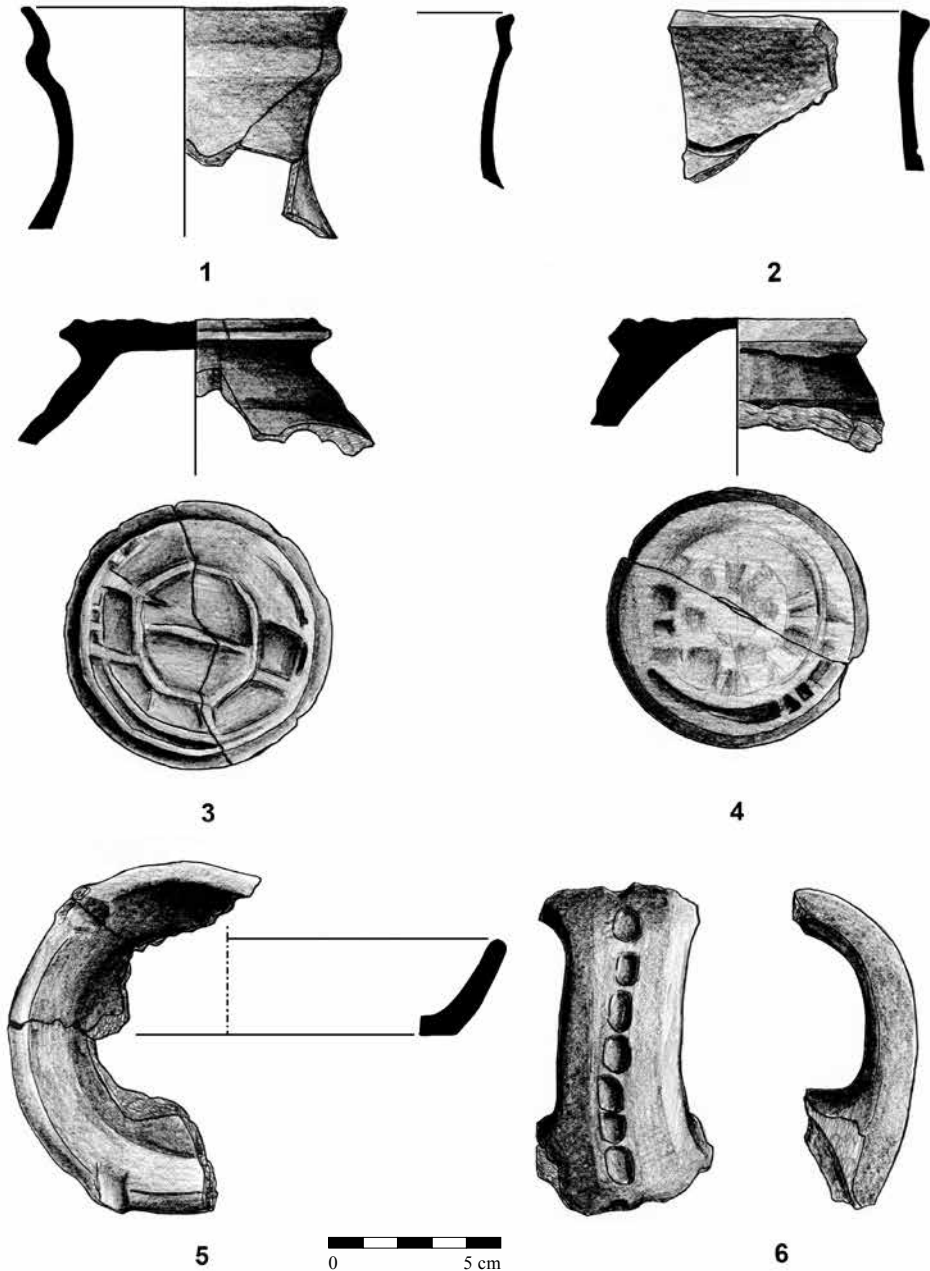
Tab. 3. Okraje hrnců v KT 1–5. Podrobně jednotlivé podtypy a varianty v příloze 2.

Tab. 3. Topfränder in den Keramikklassen 1–5. Detaillierte Beschreibung der einzelnen Untertypen und Varianten in Anhang 2.

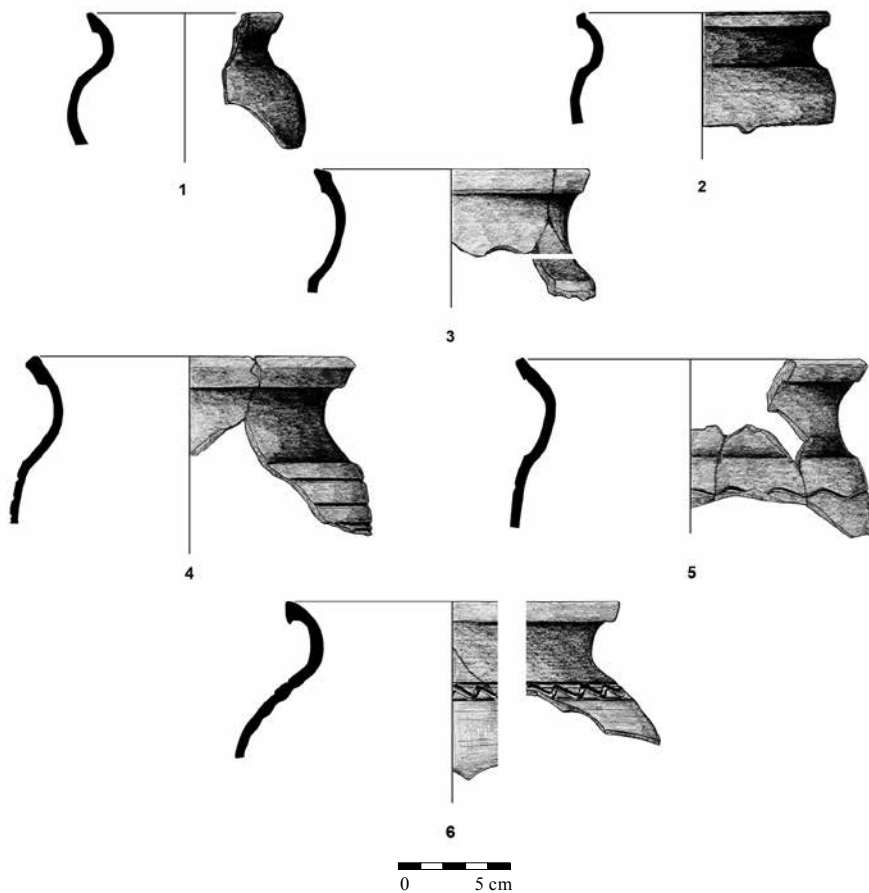
KT / Typ výzdoby	Rýhy (do 2 mm)	Řlábky (do 2 mm)	Jednoduché vlnice do 2 mm	Jednoduché vlnice nad 2 mm	Kombinace vlnic a rýh/řlábků	Oboukóvitě vřypy
1	9	2	5		4	
2	3					
3	7	4	6	1	17	
4		1			1	
5	7	9	8		2	2
Celkem	26	16	19	1	24	2

Tab. 4. Základní druhy výzdoby v KT 1–5. Podrobně v příloze 3.

Tab. 4. Grundverzierungarten in den Keramikklassen 1–5. Detailliert in Anhang 3.

Obr. 4. Kresební dokumentace keramických tvarů v suterénu č. 0518. 1 – hrdlo džbánu (JiA 112/2015-326, 349; vr. 169; KT 1); 2 – fragment misky (JiA 112/2015-334; vr. 171; KT 3); 3 – úchytka poklice se značkou (JiA 112/2015-334; vr. 171; KT 3); 4 – úchytka poklice se značkou (JiA 112/2015-334; vr. 173; KT 7); 5 – kahan (JiA 112/2015-330, 350; vr. 194, 202; KT 3); 6 – ucho patrně džbánu (JiA 112/2015-336; vr. 173; KT 3). Kresba E. Bílková-Šámalová, upravil P. Duffek.
 Abb. 4. Zeichendokumentation der Keramikformen im Souterrain Nr. 0518. 1 – Hals eines Kruges (JiA 112/2015-326, 349; Schicht 169; KK 1); 2 – Schüsselfragment (JiA 112/2015-334; Schicht 171; KK 3); 3 – Deckelhalter mit Marke (JiA 112/2015-334; Schicht 171; KK 3); 4 – Deckelhalter mit Marke (JiA 112/2015-334; Schicht 173; KK 7); 5 – Öllämpchen (JiA 112/2015-330, 350; Schicht 194, 202; KK 3); 6 – offenbar Henkel eines Kruges (JiA 112/2015-336; Schicht 173; KK 3). Zeichnungen E. Bílková-Šámalová, bearbeitet von P. Duffek.

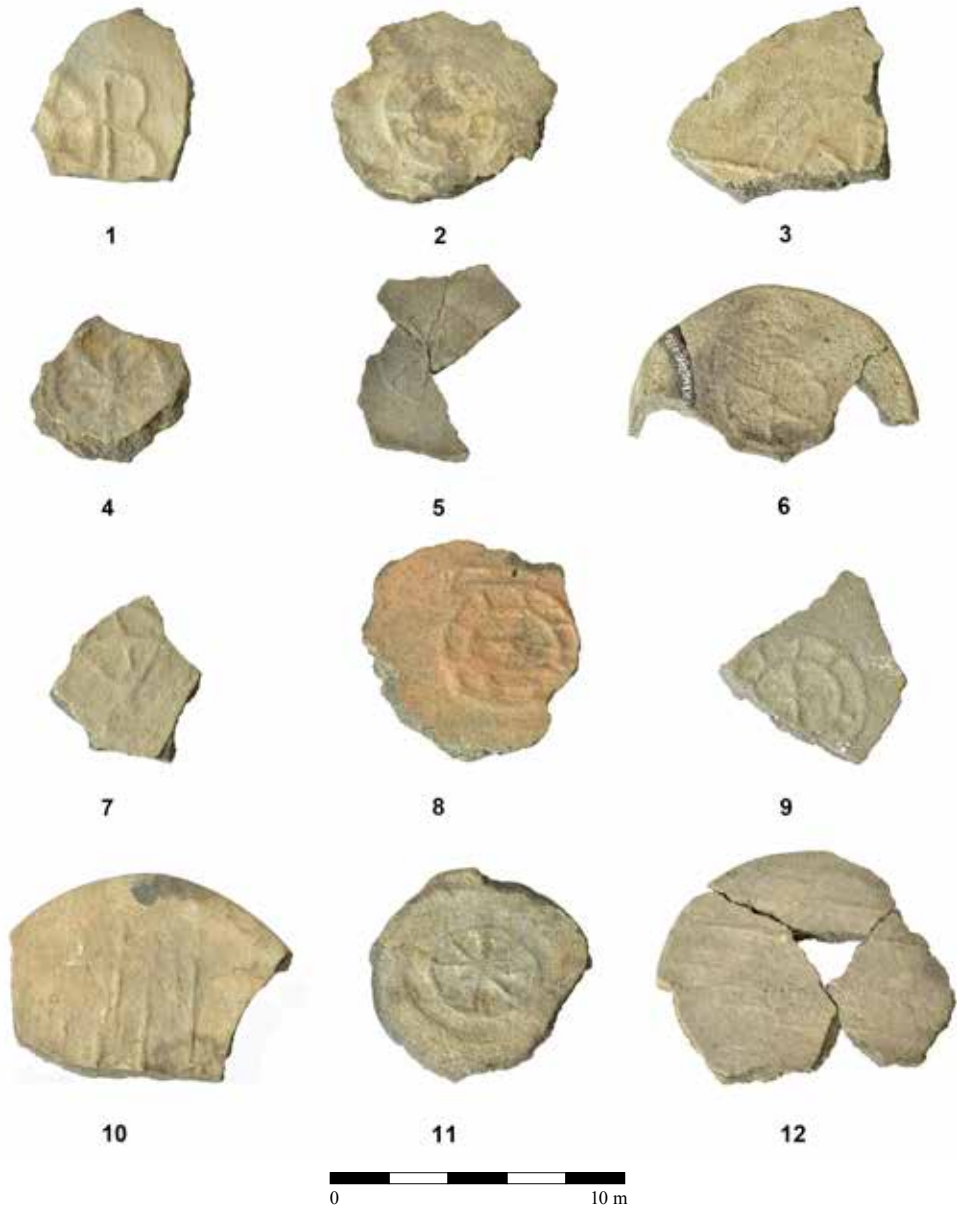
Obr. 5. Kresebná dokumentace torz hrnců v suterénu č. 0518. 1 – JiA 112/2015-334 (vr. 171; KT 3); 2 – JiA 112/2015-330, 331, 335 (vr. 171, 172, 202, 194, KT 3); 3 – JiA 112/2015-316, 334 (vr. 171, 190; KT 5); 4 – JiA 112/2015-0336 (vr. 173; KT 3); 5 – JiA 112/2015-0348; 6 – JiA 112/2015-336, 337 (vr. 173, 194; KT 7). Kresba E. Bílková-Šámalová, upravil P. Duffek.

Abb. 5. Zeichendokumentation der Topftorsi im Souterrain Nr. 0518. 1 – JiA 112/2015-334 (Schicht 171; KK 3); 2 – JiA 112/2015-330, 331, 335 (Schicht 171, 172, 202, 194, KK 3); 3 – JiA 112/2015-316, 334 (Schicht 171, 190; KK 5); 4 – JiA 112/2015-0336 (Schicht 173; KK 3); 5 – JiA 112/2015-0348; 6 – JiA 112/2015-336, 337 (Schicht 173, 194; KK 7). Zeichnungen E. Bílková-Šámalová, bearbeitet von P. Duffek.

o kruhové motivy – soustředné kruhy spojené příčkami, kruh dělený příčkami na čtvrtiny, šesti-ny či osminy a další, ve dvou případech se objevil na kraji kruhu motiv B (obr. 6:2, 4, 5, 7, 8, 11).

Vedle hrnců se v KT 3 vyskytly džbán (ucho), kahan (3 fragmenty zahrnující celý profil patrně patřící 1 jedinci), miska (okraj), poklice kónické (2 fragmenty úchytky z 1 jedince) a zvonovité (4 okraje, 3 fragmenty úchytek; tab. 2). Ucho džbánu bylo zdobeno vertikálně důlky promáčknutými prsty (obr. 4:6). Kahan má průměr okraje 110–120 mm a dna 80 mm (obr. 4:5). Výška nádoby je 30 mm. Na umístění knotu je okraj přizpůsoben lehkým vymáčknutím okraje. Typ okraje je KA.1.1. Miska měla průměr okraje 110 mm a typ okraje MI.1.1 (obr. 4:2), zdobená byla vysokou vlnicí. Průměry okrajů zvonovitých poklic byly mezi 140–200 mm. Typy okrajů: PZ.2.2, dvakrát PZ.2.3 a PZ.3.2. Na dvou úchytkách byl setřelý fragment značky či otisk desky (obr. 4:3).

Obr. 6. Fotografická dokumentace značek na dnech keramických nádob ze suterrénu č. 0518. 1 – JiA112/2015-336 (vr. 173; KT 5); 2 – JiA112/2015-348 (vr. 182; KT 3); 3 – JiA112/2015-337 (vr. 194; KT 4); 4 – JiA112/2015-337 (vr. 194; KT 3); 5 – JiA112/2015-337, 350 (vr. 194; KT 3); 6 – JiA112/2015-350 (vr. 194; KT 1); 7 – JiA112/2015-326 (vr. 169; KT 3); 8 – JiA112/2015-349 (vr. 169; KT 3); 9 – JiA112/2015-349 (vr. 169; KT 5); 10 – JiA112/2015-334 (vr. 171; KT 7); 11 – JiA112/2015-331 (vr. 171, 182; KT 3); 12 – JiA112/2015-327, 336 (vr. 173; KT 3). Foto P. Duffek.

Abb. 6. Fotodokumentation der Bodenmarken der Keramikgefäße aus dem Souterrain Nr. 0518. 1 – JiA112/2015-336 (Schicht 173; KK 5); 2 – JiA112/2015-348 (Schicht 182; KK 3); 3 – JiA112/2015-337 (Schicht 194; KK 4); 4 – JiA112/2015-337 (Schicht 194; KK 3); 5 – JiA112/2015-337, 350 (Schicht 194; KK 3); 6 – JiA112/2015-350 (Schicht 194; KK 1); 7 – JiA112/2015-326 (Schicht 169; KK 3); 8 – JiA112/2015-349 (Schicht 169; KK 3); 9 – JiA112/2015-349 (Schicht 169; KK 5); 10 – JiA112/2015-334 (Schicht 171; KK 7); 11 – JiA112/2015-331 (Schicht 171, 182; KK 3); 12 – JiA112/2015-327, 336 (Schicht 173; KK 3). Foto P. Duffek.

KT / Technologická stopa	Války	Války, vymačkávání	Vymačkávání	Válek nad dnem	Války, papilární linie
1	5		3		4
2	3				
3	1		1	3	
4	2				
5	2	1			
Celkem	13	1	4	3	4

Tab. 5. Určené výrobní stopy na fragmentech KT 1–5 svědčí o převaze obtáčené keramiky vyráběné z válků. Spodní části nádob byly v některých případech vytvarovány či dotvarovány vymačkáváním. V menším měřítku se v souboru vyskytuje keramika vyráběná profilujícím obtáčením a vytáčením.

1

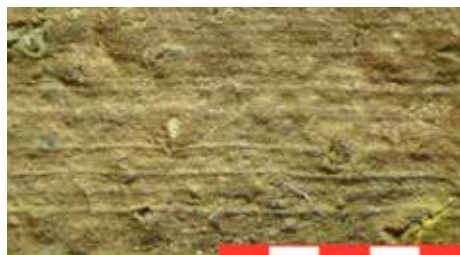
2

3

4

5

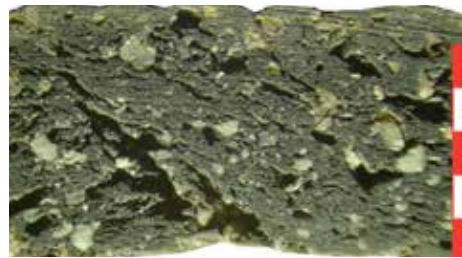
6

Nerovnoměrná stěna	Papilární linie, nerovnoměrná stěna	Papilární linie	Vytáčení	Papilární linie, prstence	Trhlina po vytáčení
		3	3		
		3			
		1			1
1				1	
2	5	4			
3	5	11	3	1	1

Tab. 5. Die auf den Fragmenten der Keramikklassen 1–5 festgestellten Herstellungspuren deuten auf eine überwiegend aus Tonwülsten hergestellte, abgedrehte Keramik hin. Der untere Teil der Gefäße wurde in einigen Fällen mit der Quetschtechnik ausgeformt bzw. in ihre endgültige Form gebracht. In geringerem Maße kommt in der Gruppe Keramik vor, die durch Profilabdrehen und Ausdrehen hergestellt wurde.

7

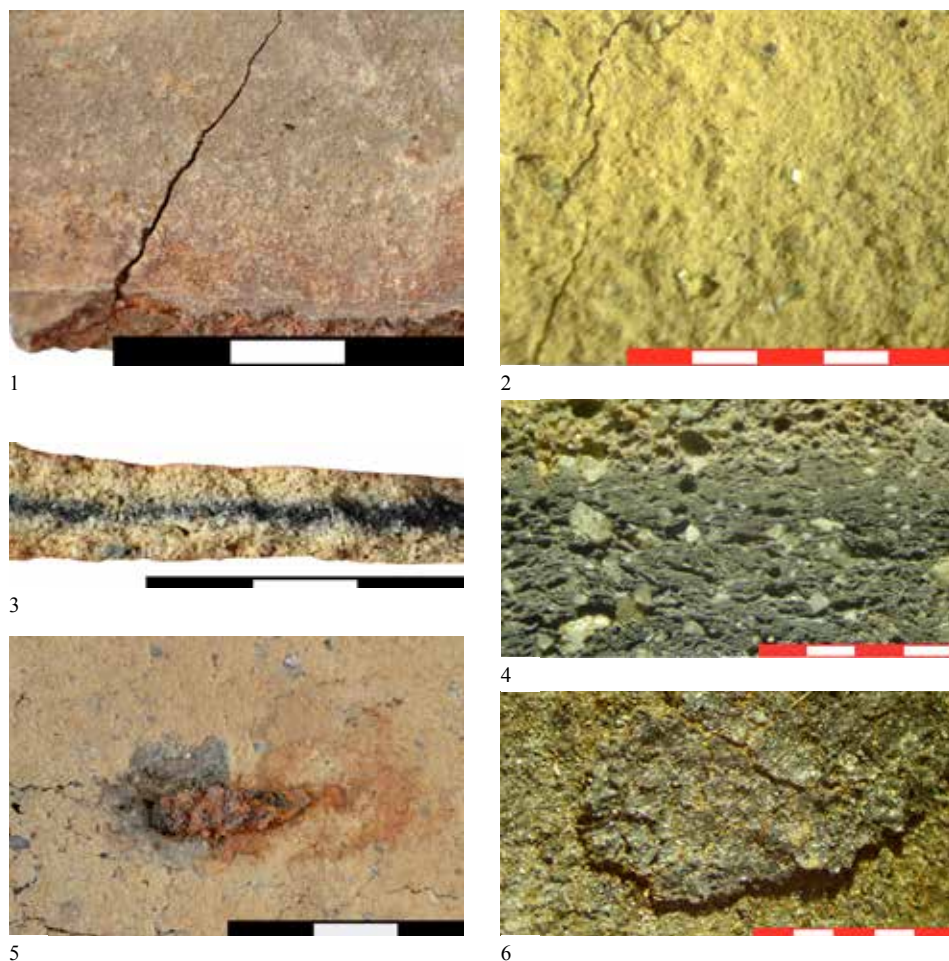
8

9

Obr. 7. Znaký související s formováním keramických nádob na KT 1–5. 1 – stopy po válcích – patrné nerovnosti a místa spojů; 2 – jemná prasklina v místě spoje válků; 3 – vakuoly – nedokonalé zahlazení spojů válků; 4 – vymačkávání – zužování a rozšiřování stěn; 5 – otisky papilárních linií – doklad využití rotace při výrobě nádoby; 6 – přemístění ostřiva ve stěně nádoby – doklad vytáčení či profilujícího obtáčení; 7 – trhlina ve stěně vzniklá při vytáčení; 8 – obtáčení – šikmá orientace pórů podle válků; 9 – vytáčení – podélné uspořádání pórů. 1–7 – vnitřní stěna nádoby; 8, 9 – nábrus vertikálního řezu střepem; měřítko – šedé v mm, černé v cm; výběr omezen pro černobílý tisk. Podrobně včetně barevné fotodokumentace dalších technologických znaků viz Duffek et al. 2017.

Abb. 7. Mit der Formung von Keramikgefäßen zusammenhängende Merkmale an den Fragmenten der Keramikklassen 1–5. 1 – Tonwulstspuren – erkennbare Unebenheiten und Nahtstellen; 2 – feiner Riss an der Nahtstelle der Tonwülste; 3 – Vakuolen – unvollkommene Glättung der Tonwulstnahtstellen; 4 – Quetschtechnik – Verdünnen und Verdicken der Wandung; 5 – Papillarlinienabdrücke – Beleg dafür, dass bei der Herstellung des Gefäßes mit Rotationen gearbeitet wurde; 6 – Verlagerung der Magerung in der Gefäßwandung – Beleg für Ausdrehen bzw. Profilabdrehen; 7 – beim Ausdrehen in der Wandung entstandener Riss; 8 – Abdrehen – schräge Ausrichtung der Poren gemäß den Tonwülsten; 9 – Ausdrehen – Längsanordnung der Poren. 1–7 – Innenwandung des Gefäßes; 8, 9 – Querschnitt eines vertikalen Scherenschnitts; Maßstab – grau in mm, schwarz in cm; begrenzte Auswahl für Schwarz-Weiß-Druck. Detailliert einschließlich Farbfotodokumentation weiterer technologischer Merkmale siehe Duffek et al. 2017.

Obr. 8. Znaky související s výpalem, používáním a postdepozíčními procesy na fragmentech keramických nádob KT 1–5. 1 – prasklina vzniklá při výpalu tzv. teplotním šokem; 2 – drobná prasklina vzniklá při výpalu tzv. teplotním šokem; 3 – zbytek tmavého jádra v jinak oxidačně vypáleném střepu; 4 – sekundární přepálení na vnějším povrchu keramiky; 5 – makrozbytky na stěně zásobnice; 6 – reparace stěny zásobnice kovovou svorkou. 1, 2, 5 – vnitřní strana fragmentu; 6 – vnější strana, 3 – čerstvý lom; 4 – nábrus vertikálního řezu střepem; měřítko – šedé v mm, černé v cm; výběr omezen pro černobílý tisk. Podrobně včetně barevné fotodokumentace dalších technologických znaků viz Duffek et al. 2017.

Abb. 8. Mit dem Brand, der Nutzung und den postdepositären Prozessen zusammenhängende Merkmale an den Fragmenten der Keramikgefäße der Keramikklassen 1–5. 1 – Durch sog. Hitzeschock beim Brand entstandener Riss; 2 – kleiner, durch sog. Hitzeschock beim Brand entstandener Riss; 3 – Rest des dunklen Kerns im ansonsten im Oxidationsbrand gebrannten Scherben; 4 – sekundäres Überbrennen an der Außenoberfläche der Keramik; 5 – Makroreste an der Wandung eines Vorratsgefäßes; 6 – Reparatur der Wandung eines Vorratsgefäßes durch eine Metallklammer. 1, 2, 5 – Innenwandung des Fragments; 6 – Außenseite, 3 – frischer Bruch; 4 – Dünnschliff eines vertikalen Scherbenschnitts; Maßstab – grau in mm, rot in cm; begrenzte Auswahl für Schwarz-Weiß-Druck. Detailliert einschließlich Farbfotodokumentation weiterer technologischer Merkmale siehe Duffek et al. 2017.

V souboru je zastoupena redukčně pálená keramika (přip. s oxidačním přezahem povrchu) s malým množstvím slídy KT 4. Hrnce jsou v třídě zastoupeny 12 okrajů o průměrech 80–180 mm (tab. 3). Pouze na dvou výdutích se nacházela výzdoba: v jednom případě šlo o žlábký, ve druhém o vlnici mezi dvěma žlábký (tab. 4). Z devíti fragmentů den o průměru 80–160 mm je třeba uvést dvě dna se značkami s motivy kola s šesti příčkami a dvěma soustřednými kružnicemi spojenými příčkami (obr. 6:3). Tvarově jsou v KT 4 doloženy ještě poklice: ploché i zvonovité (tab. 2).

Průměry okrajů zvonovitých poklic jsou velmi variabilní – od 80 do 240 mm, nejčastěji 120 mm. Typy okrajů jsou PP.2.1, PZ.2.1, PZ.2.3, PZ.3.3 a třikrát PZ.5.1.

Keramickou třídu 5 tvoří keramika s obsahem grafitu v keramickém těstě. Tato keramika je pálena redukčně či s oxidačním přezahem povrchu. Grafit se v ní vyskytuje v podobě makroskopických zrněk či jemného prášku. Vedle grafitu obsahuje menší množství jemné slídy. Určeno bylo 22 okrajů hrnců s rozměry mezi 120–280 mm, nejčastěji 160 mm (tab. 3; obr. 5:3). Výzdoba se nacházela na 25 kusech výtutí. Jde o svazky rýh, různé podoby žlábkování, nízkou či vysokou vlnici, případně vlnici v kombinaci se žlábkem. Dvakrát se objevila kombinace žlábků v nepravidelném odstupu na plecích s řadou vrypů na rozhraní hrdla a výtutě (tab. 3). Určeno bylo 17 fragmentů den o průměrech 100–180 mm. Na dvou dnech se nacházela značka (obr. 6:1, 9). Jeden fragment okraje zastupuje zvonovitou poklici (PZ.4.3) o průměru 120 mm.

Stopy po technologii formování nádob byly zaznamenány na 49 fragmentech (tab. 5; obr. 7). Z tohoto nepříliš početného vzorku lze usoudit, že většina keramiky patřící KT 1–5 byla vyrobena obtáčením s pomocí tvarování těl nádob z válek, k úpravě spodní části nádob bylo použito vymáčkávání – v některých případech tak mohly být spodní části nádob vyrobeny z jednoho kusu hlíny (33 ks). U pěti fragmentů byla identifikována výroba vytáčením na rychle rotujícím hrnčířském kruhu. U zbylých jedenácti šlo o profilující obtáčení či vytáčení – fragmenty nenesou stopy po válkách; ty ale mohly být zcela setřeny při točení na hrnčířském kruhu s částečným využitím kinetické energie. Vyšší výskyt otisků papírárních linií u grafitové keramiky může být dán jejím hladším povrchem, který tyto stopy lépe zaznamená. Technologii výroby dokládá také několik den s otisky dřevěné desky a jedno dno se stopou po odříznutí (obr. 6:12). Dále byly sledovány znaky související s keramickou hmotou, výpalem, používáním nádob či postdepozicií procesy (obr. 8).

KT 10 – zásobnice

Zvláštní kategorii představují zásobnice (KT 10). Ty se vyskytují v situacích na Palackého náměstí po celé období středověku až do novověku, stejně jako se vyskytují ve většině vrstev suterénu č. 0518. Jsou vyrobeny z hrubozrnné hmoty s obsahem grafitu. Páleny jsou redukčně, případně mají na povrchu oxidační přezah. V objektu byly obsaženy ve všech skupinách vrstev v počtu 309 fragmentů (početně tvořily 17% fragmentů získaných z objektu, hmotností 61 %).

Fragmenty zásobnic tvořilo 29 okrajů, 14 zdobených výtutí, 262 nezdobených výtutí a tři fragmenty dna. Průměr okrajů zásobnic se pohyboval mezi 360 až 500 mm, nejčastěji 420 mm. Výzdobu tvořili na výtutích různé počty žlábků či kombinace dvou vlnovek a žlábků, ojediněle se na okraji objevily obloukovité vrypy. Zásobnice byly vyráběny z válek či plátů, případně lehce dotáčeny. Na sedmi fragmentech bylo možné pozorovat stopy po reparování nádob pomocí vyvrtání otvoru a zpevnění železnými nýty, na pěti zuhelnatělé zbytky.

Ostatní

Z dalších KT je nejpočetnější KT 7 zastupující lehce přepálenou keramiku. K ní lze zařadit ještě silně přepálenou keramiku KT 8. Stopy sekundárního přepálení byly rozpoznány na 17% fragmentů. Nejvíce těchto fragmentů se koncentrovalo ve spodních výplních nad nášlapovými vrstvami – u vrstev 2. skupiny tvoří téměř třetinu keramické výplně – směrem k povrchu jich ubývá (tab. 1). Do objektu se patrně dostaly s nějakou požárovou vrstvou. Zastoupeny jsou zde hrnce a zvonovité poklice (obr. 4:4; 5:5, 6). Vzhledem k tomu, že u fragmentů těchto tříd došlo ke změně částí původních technologických stop (výpal, barva, pórovitost, složení keramické hmoty...), není zde dále podrobněji vyhodnocena.

Slíďová keramika KT 6 je charakteristická tmavě šedým střepem, případně s oxidačním přezahem povrchu, redukčním výpalem a je poměrně tenkostěnná. V suterénu č. 0518 se vyskytla pouze ve skupinách vrstev 4 a 5, její zastoupení pěti fragmenty ale nelze považovat za

reprezentativní. Slídkovou keramiku představují tři fragmenty zvonovité poklice původně z jednoho jedince a dvě výdutě patrně hrnců.

Keramická třída 9 zastupuje zakuřovanou keramiku (světlé či středně šedé jádro a tmavě šedý povrch) vytáčenou na rychlém hrnčířském kruhu datovatelnou nejdříve na přelom 14. a 15. století. O tom, že je mladší než zbytek výplně, snad svědčí i to, že je zastoupena pouze 15 fragmenty, z nichž se většina (12) nachází v horní vrstvě výplně suterénu. Ve 12 případech jde o fragmenty nezdobených výdutí. Jeden fragment představuje okraj poháru a dva okraje hrnců. Několik fragmentů KT 11 a 12 představuje novověkou keramiku vytáčenou na rychle rotujícím hrnčířském kruhu.

Důležitý pro nálezovou situaci je obsah intruzí, tedy výrazně mladší keramiky, v jednotlivých vrstvách. Tu zde zastupují deseti fragmenty novověké KT 11 a 12. Jde o jemnou keramiku světlého střepu s poměrně tvrdým a kompaktním střepem pálenou v případě KT 11 oxidačně a u KT 12 je výpal spíše smíšený. Ty se nacházely i v nižších částech objektu. Jejich přítomnost lze vysvětlit pravděpodobně porušením a zničením části objektu výkopem kanalizace v roce 2011.

5 Archeologický výzkum Mariánského náměstí

Při plošném průzkumu Mariánského náměstí a přilehlé části Tovární ulice v Počátkách byly dokumentovány archeologické situace datované od 13. do 19. století. K nejstaršímu horizontu řadíme zahluobené objekty 1539 a 1540, nacházející se před čp. 141 a 156; keramika z 13. století byla zachycena také v předstihové sondě S01 (Duffek et al. 2017, 11–13, 19–21).

Před zahájením plošné skrývky byla položena před domem čp. 140 sonda S01 o rozměrech 1,0 × 0,5 m. Ta obsahovala 0,26–0,34 m mocnou vrstvu 0385, navazující na geologické podloží. Vrstva 0385 obsahovala promíšený keramický materiál 13.–19. století a souvisí s likvidací terénních nerovností a přípravou terénu pro dláždění.

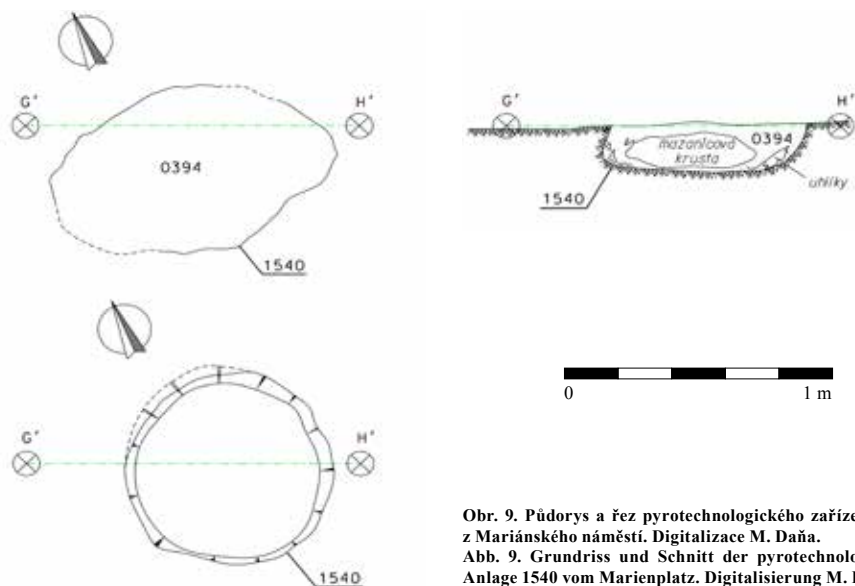
Období 13. a počátku 14. století odpovídají tři fragmenty. Zlomek ucha KT5 se sekundárním oxidačním přezahem povrchu a dva okraje KT 6 patřící patrně jedné nádobě, jde o střechovité okraje (S.1.2.). Přesněji datovat nelze tři výdutě zásobnic (KT 10), které by mohly také patřit danému období.

Objekt 1539 představuje oválný výkop o šířce minimálně 1,6 m a délce minimálně 2,5 m, ze severu a západu porušený mladší výstavbou. Při hloubce 0,2 m byly na profilu zdokumentovány uložení středověkého stáří navazující na ploché dno.

Spodní vrstva 0393 obsahovala jeden fragment nezdobené výdutě grafitové KT 5 s oxidačním přezahem na vnější straně o velikosti 8 cm². Vrstva 0392 obsahovala fragmenty KT 3. Nejpočetnější byla grafitová KT 5. Šlo o tři okraje (O.2.1, V.2.1, S.1.1) a 13 kusů nezdobených výdutí. Na třech z nich jsou patrné války. Dále šlo o jeden fragment dna. Písková KT 3 byla zastoupena fragmenty o velikosti 3–6 cm². Šlo o jeden přehnutý okraj (P.2.1), čtyři nezdobené výdutě, jednu zdobenou výduť s vlnicí (R.03.02) a tři dna – z toho jedno s fragmentem značky nejspíše kola s osmi příčkami. Zásobnice (KT 10) byly zastoupeny 16 výdutěmi o velikosti 4–7 cm². Na jedné se nacházela žlábková výzdoba (R.02.02).

Před domem čp. 156 byl po skrývce vozovky zachycen do geologického podloží zahluobený kruhový výkop o průměru 0,8 m, interpretovaný jako destrukce blíže neurčeného pyrotechnologického zařízení (obr. 9). Výplň 0,2 m hlubokého výkopu tvořila vrstva 0394 složená z uhlíků a písčité hlíny obalující mazanicevo čočku. Pod čočkou mazanice byly velmi slabé vrstvičky uhlíků a pod nimi ležela šedá popelovitá vrstva. Z vrstvy 0394 bylo získáno osm kusů zlomků keramiky a několik středních zlomků mazanice (Duffek et al. 2017, 11–12).

Keramická náplň odpovídá keramice ze suterénu č. 0518. Jde o tři výdutě KT 1, dále tři výdutě a dva fragmenty dna KT 3. Všechny fragmenty jsou drobné, o velikosti 3–4 cm².

Obr. 9. Půdorys a řez pyrotechnologického zařízení 1540 z Mariánského náměstí. Digitalizace M. Daňa.
 Abb. 9. Grundriss und Schnitt der pyrotechnologischen Anlage 1540 vom Marienplatz. Digitalisierung M. Daňa.

6 Dům čp. 626 na Mariánském náměstí

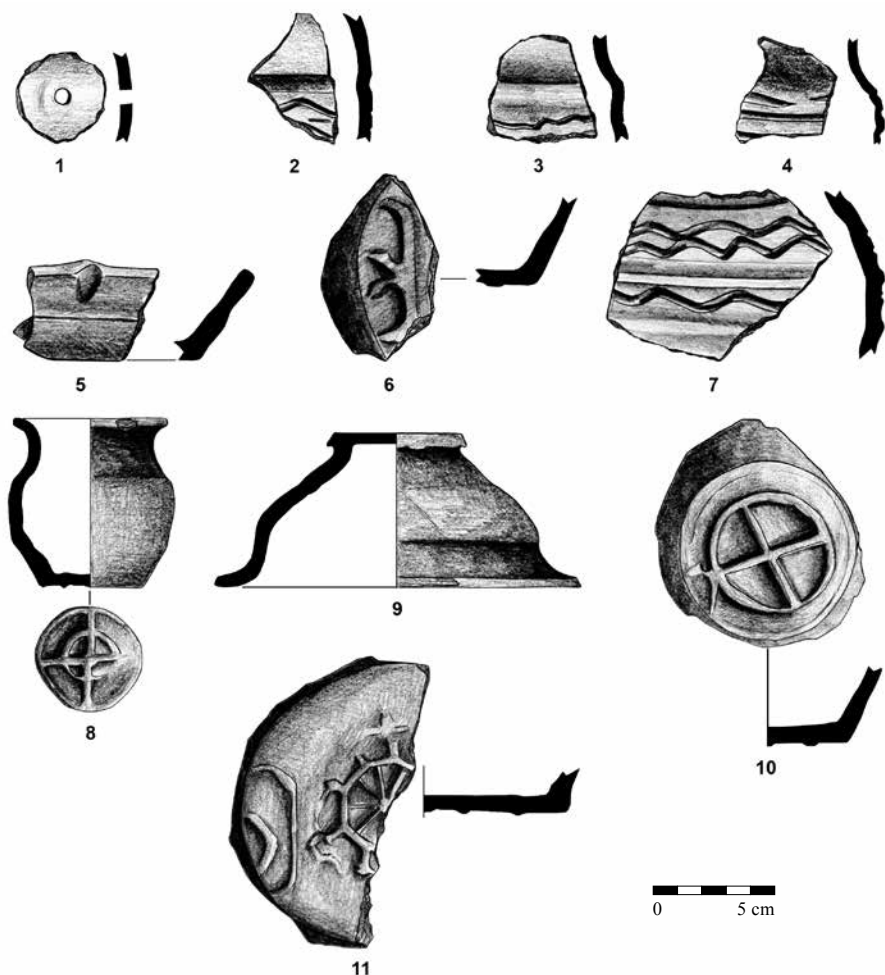
Další keramický soubor zapůjčil ke zpracování p. Matoušek. Dvě téměř kompletní keramické nádoby a několik desítek fragmentů keramiky pochází z opravy domu čp. 626 v Počátkách probíhající v letech 1988–1991. Soubor postrádá jakoukoliv dokumentaci. Dle výpovědi majitele pochází hrneček z výkopu pod předpeční jámou u chlebové pece, ostatní nálezy byly získány z různých výkopů v průběhu rekonstrukce domu. Jde o určitou selekci fragmentů, protože v souboru převažují okraje, zdobené výdutě a dna se značkami. Vzhledem k početnosti a výběrovému složení nebyl soubor statisticky vyhodnocen. Na základě tvarů i keramické hmoty lze fragmenty datovat do 13. až počátku 14. století. Keramika odpovídá materiálu ze zahluobeného suterénu na Palackého náměstí.

Dvě téměř kompletní nádoby představují hrneček a zvonovitá poklička (obr. 10:8, 9). Oba tvary náleží KT 3 – jde o redukčně pálenou keramiku s lehkým oxidačním přezahem na povrchu. Hrneček má jednoduchý vyhnutý okraj (průměr 65 mm), výšku 7 cm a na dně o průměru 45 mm se nachází značka v podobě kříže s kolem. Zvonovitá poklička s jednoduchým vyhnutým okrajem má průměr 140 mm.

Okraje hrnců jsou zastoupeny 14 fragmenty. Jde o čtyři střešovitě okraje (KT 3: S.2.2 a S.2.5; KT 5: S.1.1 a S.2.2), tři ovalené (KT 3: O.1.1 a O.1.2; KT 4: O.1.1), čtyři vzhůru vytažené (KT 1: V.1.1; KT 3: 2x V.1.1; KT5: V.2.3) a po jednom plochém okraží (KT 3: OP.1.2), vytaženém zužujícím se (KT 2: VZ.1.1) a vytaženém nízkém (KT 1: VN.3.1) okraji.

Vedle hrnců se v souboru nacházejí další fragmenty zvonovitých poklic. Dvě úchytky patří KT 3 a čtyři jednoduché vyhnuté okraje – tři patří KT 3 a jeden patří KT 4. Dále jde o jeden fragment kahanu s nevýraznou výlevkou promáčknutou prstem, který patří KT 3 (obr. 10:5). Výška kahanu byla 38 mm, průměr dna 80 mm a okraje 120 mm. Sekundárně vyrobeným tvarem z keramického fragmentu je provrtané kolečko o průměru 35 mm patřící rovněž KT 3 (obr. 10:1).

Zdobené výdutě byly zastoupeny čtyřmi malými fragmenty (obr. 10:2–4, 7). Podle typáře pro keramiku z Palackého náměstí šlo o výzdobu žlábků (KT 3: R.02.00), vlnovkami (KT 5:

Obr. 10. Keramika ze sklepa domu čp. 626 na Mariánském náměstí. 1 – sekundárně vyrobené kolečko ze střepu, KT 3; 2 – zdobený fragment lomu hrdla a výdutě, KT 3; 3 – zdobený fragment lomu hrdla a výdutě, KT 3; 4 – zdobený fragment lomu hrdla a výdutě, KT 3; 5 – kahan, KT 3; 6 – dno se značkou, KT 7; 7 – zdobená výdutě, KT 5; 8 – hrneček se značkou na dně, KT 3; 9 – zvonovitá poklička, KT 3; 10 – dno se značkou, KT 3; 11 – dno se značkou, KT 3.

Abb. 10. Keramik aus dem Keller von Haus Konskriptionsnr. 626 am Marienplatz. 1 – aus einem Scherben sekundär hergestelltes Rädchen, Keramikklasse 3; 2 – verziertes Bruchstück von Hals und Bauch, Keramikklasse 3; 3 – verziertes Bruchstück von Hals und Bauch 1; 4 – verziertes Bruchstück von Hals und Bauch, Keramikklasse 3; 5 – Öllämpchen, Keramikklasse 3; 6 – Bodenmarke, Keramikklasse 7; 7 – verzierter Bauch, Keramikklasse 5; 8 – kleiner Topf mit Bodenmarke, Keramikklasse 3; 9 – glockenförmiger Deckel, Keramikklasse 3; 10 – Bodenmarke, Keramikklasse 3; 11 – Bodenmarke, Keramikklasse 3.

R.07.00 a KT 1: R.03.00) a kombinací vlnovek a žlábků (KT 3: R.03.00). Soubor dále obsahoval dva fragmenty den (KT 3 a KT 6) a šest kusů nezdobených výdutí (3ks KT 3 a po 1 od KT 7, KT 8 a KT9).

Vedle značky na dně hrnečku se v souboru nacházelo dalších devět fragmentů se značkami na dnech. Dvě kompletní značky byly na nádobách KT 3. Na jednom dně byl motiv kola se dvěma kříži a na kraji kola s písmenem B a na druhém kříž s kolem (obr. 10:10, 11). Další značky se dochovaly fragmentárně: na dnech KT 7 písmeno B na kraji kruhové značky (obr. 10:6) a tři

kruhové značky, a na dnech KT 3 fragment značky v podobě dvou soustředných kruhů spojených příčkami, třech soustředných kruhů a část kruhové značky s příčkami.

7 Staré sbírky – Městské muzeum Počátky

V depozitáři městského muzea v Počátkách se nachází dvě kompletní keramické nádoby, které pochází z areálu města a lze je datovat do vrcholného středověku. Hrncel byl nalezen při výkopech ve dvoře počáteckého děkanství, dnešní čp. 2. Pravděpodobně na počátku 20. století byl darován děkanem Vodrážkou do sbírek muzea. Drobná keramická láhev (inv. č. Uk 43) pochází z města Počátky, bližší nálezové okolnosti nejsou známy.

Štíhlý bezuchý hrncel patří KT 3 (obr. 11:a). Výška nádoby je 330 mm. Hrncel má sřechovitý okraj (S.2.3) o průměru 210 mm, maximální výduť v horní třetině (ve výšce 220 mm) s průměrem 250 mm a dno o průměru 170 mm. Dno nese stopy po otisku dřevěné desky a v jeho středu se nachází značka v podobě kola s křížem, která je lehce zamáčknutá dovnitř (obr. 11:b). Na těle jsou patrné deprese. V části nad maximální výduť je doplňuje vymačkávání. Místy jsou oba znaky patrné i zvenku (obr. 11:c). Hrncel byl patrně vyroben technologií obtáčení z válků a vrchní část byla ještě poté dotvarována.

Láhev patří slídkové KT 6 (obr. 12:a). Nádoba má tělo poměrně tenkostěnné a zdobí jej jeden žlábek pod hrdlem, okraj je jednoduchý. Nachází se na ní páskové ucho. Výška nádoby je 170 mm, průměr hrdla 30 mm a jeho délka 50 mm. Maximální výduť (95 mm) se nachází ve výšce 80 mm. Dno má průměr 65 mm. Vzhledem ke kompletnímu dochování láhve nejsou případné stopy na vnitřní stěně viditelné. Dno nese známky odříznutí nožem (obr. 12:b). Lze předpokládat, že nádoba byla vyrobena vytočením z jednoho kusu hlíny.

Obr. 11. Hrncel ze sbírek muzea v Počátkách. a – celý tvar; b – dno s hrncářskou značkou a stopami po dřevěné podložce; c – zvenku nádoby patrné stopy po válcích a úpravě stěn vymačkáváním.

Abb. 11. Topf aus den Sammlungen des Museums in Počátky. a – Gesamtansicht; b – Boden mit Töpfermarke und Spuren einer Holzunterlage; c – am Gefäßbauern erkennbare Wulst- und Bearbeitungsspuren.

8 Keramika 13. století z Počátek v porovná- ní s okolní produkcí

Keramická produkce na Českomoravské vrchovině je ve 13. a na počátku 14. století charakteristická zvýšeným výskytem grafitové keramiky, v suterénu č. 0518 v Počátkách je jí oproti jiným lokalitám spíše méně, převažuje zde redukční keramika s případným oxidačním přezahem na povrchu a tmavým uhlíkatým jádrem. Specifická pro počátecký soubor je keramika s lesklým povrchem, snad opatřeným nátěrem. Tvarové spektrum keramiky se nevymyká obvyklému složení pro toto období s naprostou převahou hrnců, z dalších tvarů se čteněji vyskytují poklice, jiné tvary jsou v souboru poměrně ojedinělé a celkově je tvarové spektrum chudé. Na lokalitě se nevyskytuje grafitová keramika zdobená rádkem, známá z řady lokalit v regionu, která by umožnila přesnější dataci. Vyskytují se značky na dnech nádob, které jsou v tomto období běžné.

Z geograficky bližších lokalit lze srovnat materiál s keramikou z hradů Janštejn a Šternberk zaniklých v první polovině 15. století; hlouběji do 13. století sahá soubor ze Šternberka (Bláha 1968, 148–150). Především na Šternberku lze v keramickém souboru nalézt podobné varianty střečovitých i vzhůru vytažených okrajů, liší se vyšším výskytem okrajů přehnutých (Bláha 1968, 122). Na Janštejně je vyšší variabilita okrajů, vyskytují se zde rovněž střečovité a nízké vzhůru vytažené okraje (Bláha 1968, 55–57). Janštejnský keramický soubor byl nově zpracován, keramika ale nebyla rozdělena chronologicky do horizontů a obecný typář okrajů neumožňuje srovnání (Blažková 2014, 43, 77–79).

Pro další srovnání byly použity vzdálenější lokality s keramickými soubory datovanými do 13. století. Na Pelhřimovsku byla publikována keramika z hornického areálu Cvilínků v Černova. Podobný je výskyt vzhůru vytažených okrajů, patrně více se zde nachází okrajů ovalených. Podobné jsou výzdob-

né motivy (Hrubý et al. 2012, 385–393, obr. 85–89). Z Pelhřimova pochází keramika datovatelná do 13. století z Masarykova náměstí. Podobný je opět výskyt střečovitých a vzhůru vytažených okrajů, jiné jsou kyjovitě ovalené okraje. Na jednom dně se našla totožná značka „B“ na dně. Výzdoba zásobnic je bohatší (Hejhal–Hrubý–Malý 2005, 164–165, obr. 16–17). Soubor lze považovat za starší než počátecký. Z Humpolce byl zpracován soubor z 13. století z Horního náměstí. Oproti pelhřimovskému se v něm nacházelo méně tuhové keramiky. Ta nesla podobnou výzdobu

Obr. 12. Láhev ze sbírek muzea v Počátkách. a – celý tvar; b – dno se stopami po odříznutí nožem.

Abb. 12. Flasche aus den Sammlungen des Museums in Počátky. a – Gesamtansicht; b – Boden mit von einem Messer stammenden Abschneidespuren.

vlnicemi a žlábký jako keramika v Počátkách. Okrajů se v souboru pro porovnání nacházelo málo (Hejhal–Hrubý–Malý 2005, 166, obr. 18–19).

Další možné srovnání poskytuje keramika z Telče. Publikováno bylo několik souborů, především soubor z výzkumů okolí kostela sv. Ducha. Podobný je výskyt grafitové keramiky i tvarové spektrum, v souboru převažuje obtáčená keramika, na dnech se nacházejí značky. Typy okrajů jsou variabilnější a střečovité okraje se vesměs nevyskytují. Části souboru lze datovat do druhé poloviny 12. století (Bláha–Konečný 1985, 130–160; Vokáč–Zimola 2011, 51–53). Podobnější je keramický soubor ze Starého města ze Špitální ulice, kde převažují střečovité a vzhůru vytažené okraje (Vokáč–Zimola 2011, obr. 4). Nově byla zpracována keramika z výzkumu osídlení v místech dnešního Staroměstského rybníka v Telči. Soubor je podobný četnějším výskytem variant střečovitých či vzhůru vytažených především zužujících se okrajů (Běhounková 2015, obr. 1–16).

Keramická produkce ze Starých Hor u Jihlavy je ve druhé polovině 13. století (keramická skupina B) odlišná především převažujícím výskytem ovalených okrajů, je zde více přehnutých či podseknutých a méně střečovitých tvarů. Objevují se varianty vzhůru vytažených okrajů se zúžením horní části i klasických vzhůru vytažených, méně je nízkých vzhůru vytažených okrajů a plochých okruží. Výzdobné motivy jsou podobné, stejně tak výskyt značek na dnech nádob (Hrubý et al. 2006, 206–216, obr. 27–33; Zimola 2004, 32–61). Samotná Jihlava zatím nemá publikovanou podrobnější chronologickou řadu keramiky (např. Zimola 1996). Pro 13. století bylo z Jihlavy publikováno několik nálezů z původní osady u sv. Jana (Bláha 1968, 147). Do druhé poloviny 13. až na přelom 14. století je datován materiál z hrnčírské pece z Křížové ulice. Vsádka z pece byla deformována při výpalu, porovnat materiál tak není možné. Vyskytují se zde rovněž značená dna, keramické lampy, na hrncích se nachází výzdoba žlábkováním a mezi okraji se setkáme se střečovitou i nízkou variantou vzhůru vytaženého okraje. Celkové spektrum okrajů je ale bohatší (Zatloukal 1998, 27–29, obr. 7–9).

Z Jihlavska byla keramika 13. století publikována z několika hornických sídlišť. Vedle Starých Hor je třeba zmínit Bedřichov u Jihlavy (Pfaffenhof), kde se nacházela grafitová keramika zdobená rýhami a žlábký. Okraje hrnců byly nejčastěji nízké vzhůru vytažené, dále střečovité, odlišné od počáteckých byly přehnuté okraje (Zimola 2012, 38–42, obr. 10). Další hornické sídliště se nacházelo v Nových Dvorech u Kamenné (u Polné). Zde byla objevena keramika 13. a 14. století s podobnými střečovitými okraji, které se zde nacházely v menším poměrném zastoupení (ačkoli soubor není dostatečně početný pro statistické porovnání). Nacházely se zde také okraje přehnuté a vzhůru vytažené. Celkově byly okraje více variabilní (Zimola 2012, 48–55, obr. 23–24).

Keramika 13. století je známá také z Kostelce. Jde o materiál z nalezené hrnčírské pece a nálezy od kostela sv. Kunhuty (Bláha 1968, 78–79, tab. 43; Zatloukal 1998, 30–31; Zimola–Vokáč 2011, 435–445). Hrnčírská pec je datovaná na přelom 13. a 14. století. Okraje nalezených hrnců jsou od počáteckých poměrně odlišné, jednak je spektrum okrajů bohatší, jednak je zde výrazně nižší zastoupení okrajů střečovitých a vzhůru vytažených (Bláha 1968, 78–79, tab. 43; Zatloukal 1998, 30–31). Od kostela sv. Kunhuty pochází nepočetný soubor keramiky, ve kterém se vyskytuje grafitová keramika. Datován byl do první poloviny 13. století. Okraje hrnců jsou jiné než v počáteckém souboru – mají složitější profilaci a vyskytují se zde odlišné varianty. Soubor bohužel není dostatečně početný pro komplexnější porovnání. Vyšší výskyt vzhůru vytažených a střečovitých okrajů lze doložit také v keramickém souboru ze zaniklé středověké vsi Zhořec u Stonařova, kde se ale nacházelo i velké množství ovalených či přehnutých okrajů, a obecně zde bylo větší procento keramiky s příměsí grafitu. Naopak bližší je převahou nepravých okruží a kalichovitých okruží keramika 13. století ze Studnice v okrese Jihlava (Těsnohlídková b. d.).

Geograficky vzdálenější je keramika z Třebíčska. Soubory datované do 13. století ze samotné Třebíče i jejího okolí obsahují ve srovnání s počáteckou keramikou podstatně vyšší podíl grafitové keramiky, nachází se zde výzdoba rádkem a v okrajích převažují varianty vzhůru vytažených okrajů poměrně odlišné od počáteckých (např. Vokáč 2001, 136–137; Měřinský 1988, 36).

Ke srovnání byla použita i vzdálenější lokalita Žďár nad Sázavou – Staré město (2. třetina 13. století). Vyskytuje se zde rovněž řada variant střečovitých okrajů, podobně i vzhůru vytažených, na těch se často nachází výzdoba v podobě vlnice či několika rýh a jejich variabilita je mnohem větší (Těsnohlídková b. d.; Zatloukal 1999, 195–205).

Z oblasti Jindřichohradecka byl publikován soubor grafitové keramiky z Veselíčka u Starého Hobzí. Jde o starší keramiky, než je počáteční soubor, podle analogií z Rakouska byla datována až do 10. století (Hejhal 2012, 144–152).

Hlavním problémem při porovnávání keramiky z Počátek s keramikou z okolních regionů je nejednotný způsob zpracování keramických nálezů, neexistuje například jednotný systém pro popis okrajů, případně technologie výroby nádob. Hlavně keramická hmota je někdy popsána jen velmi obecně. Ke srovnání lze tak nejlépe využít kresebnou dokumentaci u publikovaných souborů, která je v řadě případů jen málo početná a u níž není jasné, zda odráží reprezentativní vzorek. Některé soubory jsou navíc poměrně málo početné a pocházejí ze sběrů či drobných výzkumů. Při porovnání keramické technologie lze srovnávat většinou pouze výskyt grafitové keramiky či redukčně/oxidačně pálené zboží, například stopy po formování keramiky jsou sledovány jen v málo souborech, případně lze na způsob formování poukázat třeba z výskytu den se značkami – což je dáno i vysokou fragmentarizací u většiny publikovaných souborů. Srovnání také ztěžuje nedostatek či absence publikovaných souborů v některých oblastech, především na Jindřichohradecku.

Obecně lze říci, že tvarově se počáteční produkce 13. století nevymyká obvyklému složení pro toto období s naprostou převahou hrnců. Pro keramickou produkci Českomoravské vrchoviny 13. století je typická vysoká variabilita okrajů hrnců s lokálními variantami a typy. Oproti jiným souborům je v tomto menší podíl grafitové keramiky. Menším podílem „kolonizačních prvků“, jako jsou ploché poklice, džbány a hrnce s okraji střečovitých a přehnutých tvarů, má keramika z Počátek blíže k specifické produkci Českomoravské vrchoviny než k produkci jiho-moravské (Procházka–Peška 2007, 143–232; Hrubý et al. 2006, 208–215).

9 Závěr

Cílem studie bylo zpracování archeologických situací z Počátek, které lze datovat do 13. a na počátek 14. století. Město vzniklo na dálkové trase Jihlava – Jindřichův Hradec, přičemž původní centrum mělo protáhlý vřetenovitý tvar a teprve na počátku 16. století bylo při výstavbě hradeb zmenšeno do současného půdorysu.

Těžiskem práce bylo zpracování keramických souborů zkoumaného období a podchycení charakteru kuchyňského a stolního zboží první fáze existence města. Zpracováno bylo několik keramických souborů. Jako základ pro tvorbu keramických tříd a typů okrajů a výzdoby byl použit soubor ze zahlobeného suterénu z Palackého náměstí. Další keramika už byla zpracována na základě těchto typů.

Nejpočetnějším zpracovaným souborem je soubor ze zahlobeného suterénu objeveného při archeologickém výzkumu Palackého náměstí. Na základě vlastností keramických nálezů lze vrstvy při dně suterénu č. 0518 interpretovat jako nášlapové, ostatní představují zášpy objektu. Tvarově převažují hrnce, objeví se fragmenty poklic, džbánu, kahanu a misky. Mezi okraji hrnců převažují vzhůru vytažené, střečovité a vzhůru vytažené nízké, početnější jsou zastoupeny okraje vzhůru vytažené nahoře zúžené a plochá okruží. Výzdobu nádob představují rýhy, žlábků či vlnice, případně jejich kombinace, ojediněle vrypy. Na dnech nádob či úchytkách poklic se vyskytují značky. Většina fragmentů, u kterých bylo možné určit způsob výroby, nesla stopy po obtáčení.

Další zpracované soubory jsou již o poznání drobnější. Jde o několik fragmentů ze sondy a ze dvou objektů z výzkumu Mariánského náměstí. Dále byla zpracována keramika získaná vlastníkem domu při rekonstrukci domu čp. 62 na Mariánském náměstí. Dvě kompletní nádoby datovatelné do 13.–14. století se nacházejí ve sbírkách muzea v Počátkách.

Možnost porovnání keramiky s nálezy z okolních regionů omezuje absence publikovaných souborů. Menším podílem „kolonizačních prvků“, jako jsou ploché poklice, džbány a hrnce s okraji střežovitých a přežnutých tvarů, má keramika z Počátek blíže k specifické produkci Českomoravské vrchoviny než k produkci jihomoravské (Procházka–Peška 2007, 143–232; Hrubý et al. 2006, 208–215).

Za zapůjčení keramiky děkujeme Městskému muzeu Počátky a panu Matouškovi.

Příspěvek vznikl v rámci projektu NAKI II „Vrcholně středověká keramika jako součást movitého kulturního dědictví“ číslo DG18P02OVV020.

Prameny a literatura

- BĚHOUNKOVÁ, L., 2015: Keramická produkce ze středověkého sídliště Telč – Staroměstský rybník se zaměřením na technologii výroby nádoby. Rkp. diplomové práce, Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno.
- BLÁHA, J., 1968: Vývoj osídlení jihozápadní Moravy do doby husitské. Rkp. diplomové práce, Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno.
- BLÁHA, J.–KONEČNÝ, L., 1985: K nejstarší historii města Telče. In: Uměleckohistorický sborník (Sedlář, J., ed.), 130–160. Brno.
- BLAŽKOVÁ, E. M., 2014: Zpracování keramického souboru z Janštejna. Rkp. diplomové práce, Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno.
- ČERNOŠ, Š., 2012: Rekonstrukce ČOV a kanalizace Vesce a Palackého náměstí, nálezořová zpráva, rkp. uloř. v Archaia Brno, o. p. s., ř. A062/2010.
- DUFFEK, P. et al., 2017: Duffek, P.–Těsnohlídek, J.–Těsnohlídková, K.–Prachařová, M.–Skořepová, M., Stavební úpravy Palackého náměstí Počátky, nálezořová zpráva, rkp. uloř. v Archaia Brno, o. p. s., ř. A020/2014.
- DUFFEK, P.–TĚSNOHLÍDEK, J., 2017: Počátky – oprava komunikace na Mariánském náměstí, nálezořová zpráva, rkp. uloř. v Archaia Brno, o. p. s., ř. A043/2016.
- HEJHAL, P., 2012: Raně středověké artefakty z Veselíčka u Starého Hobzí (okres Jindřichův Hradec), ulořené v Muzeu Vysočiny Jihlava – Early mediaeval artefacts from Veselíčko u Starého Hobzí (district Jindřichův Hradec), deposited in depository of the Museum Vysočiny in Jihlava, AVV 3, 144–152.
- HEJHAL, P.–HRUBÝ, P.–MALÝ, K., 2005: Počátky středověkého osídlení měst Pelhřimov a Humpolec v archeologii, AVJČ 18, 135–177.
- HRUBÝ, P. et al., 2006: Hrubý, P.–Jaroš, Z.–Kočár, P.–Malý, K.–Mihályiová, J.–Militký, J.–Zimola, D., Středověká hornická aglomerace na Starých Horách u Jihlavy – Das mittelalterliche Bergbauzentrum in Staré Hory (Altenberg) bei Jihlava (Iglau), PA XCVII, 171–264.
- HRUBÝ, P. et al., 2012: Hrubý, P.–Hejhal, P.–Hoch, A.–Kočár, P.–Malý, K.–Macháňová, L.–Petr, L.–Štecl, J., Středověký úpravnický a hornický areál Cvilínek u Černova na Pelhřimovsku – Das mittelalterliche Aufbereitung- und Bergbauareal Cvilínek bei Černov in der Region Pelhřimov, PA CIII, 339–418.
- KOVÁŘ, D., 2016: Počátky jihočeských měst a městeček. Krátké shrnutí vývoje. In: Počátky měst a městeček v Jižních Čechách. Jihočeský sborník historický – Supplementum 7 (Kovář, D., ed.), 8–78. České Budějovice.
- MĚŘÍNSKÝ, Z., 1988: Počátky osídlení Brtnicka a nejstarší dějiny obce. In: Dějiny Brtnicka a připojených obcí, 13–49. Brno.
- PROCHÁZKA, R., 2007: Deskripční systém brněnské keramiky. Příloha 1, PV 48, 234–270.
- PROCHÁZKA, R.–PEŠKA, M., 2007: Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12.–13./14. století – Grundlinien der Entwicklung der Keramik von Brno im 12.–13./14. Jahrhundert, PV 48, 143–233.
- TĚSNOHLÍDEK, J. et al., 2017: Těsnohlídek, J.–Duffek, P.–Těsnohlídková, K.–Prachařová, M.–Skořepová, M.–Janoušek, T.–Stančíková, M., Výsledky archeologického výzkumu Palackého náměstí v Počátkách (okres Pelhřimov) – Die Ergebnisse der archäologischen Grabung am Palacký-Platz in Počátky (Bezirk Pelhřimov), AH 42, 2017, 669–689.
- TĚSNOHLÍDKOVÁ, K., b. d.: Utváření vrcholně středověké keramiky v centrální části Českomoravské vrchoviny na příkladu vybraných keramických souborů (13. – 1. polovina 14. století). Rkp. připravované disertační práce, Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno.

- VOKC, M., 2001: Nov archeologick poznatky ke vzniku msta Třebtce, Zpadn Morava 5, 130–150.
- VOKC, M.–ZIMOLA, D., 2011: Archeologick výzkumy opevněného dvorce s kostelem a vží sv. Ducha v Tel – Archaeological researches of the fortified court with church and tower of Holy Spirit in Tel, AVV 2, 51–70.
- ZATLOUKAL, R., 1998: Středovk hrnřsk pece z Jihlavy a okolí, Vlastivdn sborník Vysocny, oddíl věd společenských 11, 27–44.
- 1999: Zpráva o archeologickm výzkumu ve Źdře nad Sázavou, trať Star Msto, v letech 1996–1999. In: Mediaevalia archaeologica 1 (Jeřek, M.–Klápště, J., edd.), 193–207. Praha.
- ZIMOLA, D., 1996: Středovk Jihlava ve svtle archeologických pramen. Rkp. diplomov práce, stav archeologie a muzeologie FF MU, Brno.
- 2004: Nálezy keramiky ze Starých Hor u Jihlavy. In: Střbrn Jihlava 2004, 32–61. Jihlava.
- 2012: Hornick sidlišt v okol Jihlavy podle archeologickch pramen – Mining settlements around Jihlava according to archeological resources, AVV 3, 27–57.
- ZIMOLA, D.–VOKC, M., 2011: Archeologick vzkumy nkolika venkovskch kostel na Jihlavsku – Ländliche Sakralarchitektur in der Region Jihlava, AH 36, 431–450.

Zusammenfassung

Die Archäologie des ältesten Horizonts der Stadt Poátky (Bezirk Pelhřimov)

Ziel der vorliegenden Studie war eine Bearbeitung der archäologischen Situationen von Poátky, die man in das 13. und an den Beginn des 14. Jahrhunderts datieren kann. Die Stadt entstand an der Ferntrasse Jihlava – Jindřichv Hradec, wobei das ursprüngliche Zentrum eine langgezogene spindelartige Form hatte und erst zu Beginn des 16. Jahrhunderts während der Errichtung der Stadtmauer zum gegenwärtigen Grundriss verkleinert wurde.

Der Schwerpunkt der Arbeit lag in der Bearbeitung der Keramikkomplexe des untersuchten Zeitraums und in der Erfassung des Charakters der Kchen- und Tafelkeramik aus der ersten Phase der Existenz der Stadt. Es wurden mehrere Keramikkomplexe untersucht. Als Grundlage für die Schaffung von Keramikklassen und einer Aufstellung der Randtypen und Verzierungen wurde der Keramikkomplex aus einem eingetieften Souterrain am Palack-Platz als Grundlage herangezogen. Die andere Keramik wurde dann bereits anhand dieser Typenaufstellungen bearbeitet.

Der am zahlreichsten vertretene Komplex wurde während der am Palack-Platz erfolgten archäologischen Grabung in einem eingetieften Souterrain entdeckt. Anhand der Eigenschaften der Keramikfunde kann die Schicht am Boden von Objekt 0518 als Gehschicht interpretiert werden, die übrigen Schichten stellen Verfüllungen des Objektes dar. Formenmig überwiegen Töpfe, es tauchen auch Fragmente von Deckeln, Krügen, llmpchen und Schüsseln auf. Unter den Topfrndern überwiegen nach oben gezogene, dachförmige und flache, nach oben gezogene Ränder, zahlreicher vertreten sind nach oben gezogene, sich verjüngende Ränder und flache Kragenrnder. Die Verzierung der Gefäße besteht aus Rillen, Riefen oder Wellenlinien, ggf. aus einer Kombination dessen, vereinzelt treten auch Ritzverzierungen auf. An den Gefbden bzw. Deckelgriffen befinden sich Marken. Die meisten Fragmente, bei denen die Herstellungsweise bestimmt werden konnte, trugen Abdrehsuren.

Die anderen bearbeiteten Komplexe sind schon erkennbar kleiner. Es handelt sich um mehrere Fragmente aus Sondageschnitten und aus zwei Objekten der am Marienplatz erfolgten Grabung. Ferner wurde Keramik bearbeitet, die vom Hausbesitzer des am Marienplatz Nr. 629 liegenden Hauses während seiner Renovierung entdeckt wurde. Zwei komplette in das 13.–14. Jahrhundert datierbare Gefäße befinden sich in den Sammlungen des Museums von Poátky.

Die Möglichkeit die Keramik mit den Funden aus den umliegenden Regionen zu vergleichen, wird durch das Fehlen von veröffentlichten Keramikkomplexe eingeschränkt. Mit einem geringeren Anteil an „Kolonisationselementen“, wie etwa flache Deckel, Krüge und Töpfe mit dachförmigen und gebogenen Formen es sind, steht die Keramik von Poátky der speziellen

Produktion der Böhmischemährischen Höhe näher als der Produktion von Südmähren (Procházka–Peška 2007, 143–232; Hrubý et al. 2006, 208–215).

Der vorliegende Beitrag entstand im Rahmen des Projektes NAKI II „Hochmittelalterliche Keramik als Bestandteil des beweglichen Kulturerbes“ Nr. DG18P02OVV020.

Petr **Duffek**, Archaia Brno, o. p. s., Židovská 26, 586 01 Jihlava, Česká republika, *archaiajihlava@volny.cz*

Mgr. Kateřina **Těsnohlídková**, Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Arne Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika, *tesnohlikova@mail.muni.cz*

Mgr. Jakub **Těsnohlídek**, Archaia Brno, o. p. s., Židovská 26, 586 01 Jihlava, Česká republika, *archaiajihlava@volny.cz*

KT 1 – středně zrnitá s lesklým povrchem (274 fragmentů)

Hmota: malé množství grafitu nebo nevyhořelý organický uhlík; střední až velké množství slídy – zrníčka 1 mm; střední zrnitost
Výpal: redukční či oxidační přežah; střední tvrdost
Povrch: lesklý nátěr na vnějším povrchu, hladký
Barva: tmavě šedá, v případě oxidačního přežahu povrch: okrová, oranžová, světle hnědá, světle šedá, barva nátěru: středně až tmavě šedá

KT 2 – jemně zrnitá s lesklým povrchem (80 fragmentů)

Hmota: malé množství grafitu nebo nevyhořelý organický uhlík; přirozená příměs slídy nebo střední až velké množství slídy – zrníčka 1 mm; jemná zrnitost
Výpal: redukční či oxidační přežah; střední tvrdost
Povrch: lesklý nátěr na vnějším povrchu, hladký
Barva: tmavě šedá, v případě oxidačního přežahu povrch: okrová, světle hnědá – světle šedá, barva nátěru: středně až tmavě šedá

KT 3 – středně zrnitá se slídou (449 fragmentů)

Hmota: malé množství grafitu nebo nevyhořelý organický uhlík; střední až velké množství slídy – zrníčka 1 mm; střední zrnitost
Výpal: redukční či oxidační přežah; střední tvrdost
Povrch: hladký až jemně drsný
Barva: tmavě šedá, v případě oxidačního přežahu povrch: okrová, oranžová, odstíny hnědé, světle šedá, béžová

KT 4 – středně zrnitá redukční (103 fragmentů)

Hmota: malé množství grafitu nebo nevyhořelý organický uhlík; přirozená příměs slídy; střední zrnitost
Výpal: redukční či oxidační přežah; střední tvrdost
Povrch: hladký, ojediněle jemně drsný
Barva: tmavě šedá, v případě oxidačního přežahu povrch: okrová, oranžová, světle hnědá – světle šedá

KT 5 – grafitová (235 fragmentů)

Hmota: střední až velké množství grafitu bez makroskopicky pozorovatelných zrněk nebo se zrnyky; přirozená příměs slídy nebo střední až velké množství slídy – zrníčka 1 mm; střední zrnitost
Výpal: redukční či oxidační přežah; střední tvrdost
Povrch: hladký až jemně drsný
Barva: tmavě šedá, v případě oxidačního přežahu povrch: odstíny hnědé, okrová, světle šedá

KT 6 – slídová (5 fragmentů)

Hmota: malé množství grafitu nebo nevyhořelý organický uhlík; přirozená příměs slídy nebo střední až velké množství slídy – šupinky 2 mm; střední zrnitost
Výpal: redukční či oxidační přežah; střední tvrdost
Povrch: hladký
Barva: tmavě šedá, v případě oxidačního přežahu povrch: okrová, světle šedá, odstíny hnědé

KT 7 – lehce přepálená keramika (307 fragmentů)

Hmota: bez grafitu či malé množství, ojediněle grafitová; přirozená příměs slídy nebo střední až velké množství slídy – zrníčka 1 mm; střední zrnitost
Výpal: smíšený či zbytek černého jádra, mírně přepálená keramika; střední tvrdost
Povrch: jemně drsný, krupičkovitý či hladký
Barva: celá škála barev, nejednotnost barevnosti fragmentu; plynulý přechod mezi barevnými vrstvami

KT 8 – přepálená keramika (1 ks)

Hmota: přepálení znemožňuje určit složení fragmentu – bez grafitu či různé množství grafitu; přirozená příměs slídy nebo střední až velké množství slídy – zrníčka 1 mm; nejčastěji střední zrnitost
Výpal: středně či silně přepálená keramika; střední až tvrdá
Povrch: jemně drsný
Barva: celá škála barev, nejednotnost barevnosti fragmentu; plynulý přechod mezi barevnými vrstvami

KT 9 – zakuřovaná středně tvrdá (15 fragmentů)

Hmota: bez grafitu; přirozená příměs slídy; jemná nebo střední zrnitost

Výpal: zakuřování; střední tvrdost

Povrch: hladký

Barva: jádro – světle nebo středně šedá, povrch – tmavě či středně šedá; plynulý přechod mezi barevnými vrstvami

KT 10 – zásobnice (309 fragmentů)

Hmota: střední až velké množství grafitu se zrnky; přirozená příměs slídy; u některých možná příměs šamotu; hrubozrnná

Výpal: redukční či oxidační přezah; měkká až střední tvrdost

Povrch: jemně drsný až hladký

Barva: jádro – středně nebo tmavě šedá, povrch při oxidačním přezahu – oranžová, světle šedá, odstíny hnědé

KT 11 – jemná oxidační tvrdá (novověk; 1 fragment)

Hmota: bez grafitu; přirozená příměs slídy; jemná zrnitost

Výpal: oxidační; tvrdá

Povrch: hladký

Barva: krémová až okrová

KT 12 – smíšený výpal kompaktní hmota (novověk; 9 fragmentů)

Hmota: obsah grafitu nelze určit; střední až velké množství slídy – zrníčka 1 mm; jemná zrnitost

Výpal: smíšený; střední tvrdost

Povrch: jemně drsný

Barva: nejčastěji světle či středně šedá, oranžová; nerovnoměrné zbarvení

Příloha 1. Přehled a definice KT vyskytujících se na keramice z Počátek ve zpracovávaných souborech. Definováno na základě souboru ze sutérénu č. 0518. Podrobná definice KT včetně fotodokumentace povrchů a lomů viz nálezková zpráva Duffek et al. 2017.

Anhang 1. Übersicht und Definition der Keramikklassen, die bei der Keramik von Počátky in den bearbeiteten Komplexen vorkommen. Definiert wurden sie anhand des Keramikkomplexes aus dem Souterrain Nr. 0518. Detaillierte Definition der Keramikklassen einschließlich Fotodokumentation der Oberflächen und Brüche siehe Fundbericht Duffek et al. 2017.

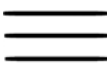

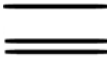
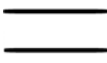

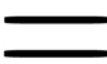

Základní typy okrajů hrnců, jejich podtypy a varianty						
Jednoduchý vyhnutý	JV.1.1 (3)					
Střechovitý	S.1.1 (1, 3)	S.1.2 (3, 5)				
	S.2.1 (3)	S.2.2 (7, 9)	S.2.3 (3, 7)	S.2.4 (3, 5, 7)	S.2.5 (3)	S.2.6 (1, 2, 5)
	S.3.1 (1)			S.4.1 (1, 5)	S.4.2 (2)	S.4.3 (5)
Přehnutý	P.1.1 (1, 5)	P.1.2 (1)		P.2.1 (7)		P.3.1 (3, 4, 7)
Vodorovně vyložený	VV.1.1 (2)	VV.1.2 (3)				
Ovalený	O.1.1 (3, 4)	O.1.2 (3, 7)		O.2.1 (8, 9)	O.2.2 (2, 3, 5)	

Vzhůru vytažené okraje a okruží hrnců, jejich podtypy a varianty						
Vzhůru vytažený	V.1.1 (3–5, 7)	V.1.2 (1, 3, 4, 7)	V.1.3 (3, 5)	V.2.1 (1–5, 7)	V.2.2 (3)	V.2.3 (1)
Vytažený nízký	VN.1.1 (1–3, 5, 7)	VN.1.2 (2, 3, 7)		VN.3.1 (5)	VN.3.2 (3)	
	VN.2.1 (1, 5, 7)	VN.2.2 (1)	VN.2.3 (3, 4)	VN.2.4 (3)		
Vytažený zužující se	VZ.1.1 (1, 3)	VZ.1.2 (1, 4)		VZ.2.1 (1, 3)	VZ.2.2 (1, 3, 5, 7)	
Ploché okruží	OP.1.1 (3)	OP.1.2 (3)		OP.2.1 (1, 2, 3, 7)	OP.2.2 (2)	

Okraje dalších keramických tvarů						
Poklice zvonovité	PZ.2.1 (4)	PZ.2.2 (3)	PZ.2.3 (3, 4)	PZ.3.2 (3)	PZ.3.3 (4)	PZ.4.3 (5)
	PZ.5.1 (4, 7)					
Poklice ploché	PP.2.1 (4)					
Kahan	KA.1.1 (3)		Miskovitý tvar	MI.1.1 (3)		
Pohár	PO.1.1 (9)		Džbán	DZ.1.1 (1)		
Zásobnice	ZAS.1 (10)	ZAS.2 (10)				

Příloha 2. Typář okrajů hrnců a dalších keramických tvarů ze sutereňu č. 0518. Za typem, podtypem a variantou okraje uvedena v závorce čísla KT, u kterých se daná varianta okraje vyskytovala.

Anhang 2. Aufstellung der Topfrandtypen und weiterer Keramikformen aus dem Souterrain Nr. 0518. Hinter dem Typ, Untertyp und der Variante der Ränder werden in Klammern die Keramikklassen angegeben, in denen die betreffende Variante vorkam.

R.01	rýhy (do 1 mm)		R.04	jednoduché vlnice (nad 2 mm)	
R.01.00 (1–3)	neurčitelný počet		R.04.05 (3, 7)	vysoké vlnice nad sebou	
R.01.01 (1, 3)	1 rýha		R.05	hřebenová vlnice (do 2 mm)	
R.01.02 (1–3, 7)	2 a více rýh		R.05.01 (7)	1 řada	
R.01.04 (3, 5)	svazky rýh		R.07	kombinace vlnic a rýh/žlábků	
R.01.08 (2, 7)	rýhy v nepravidelném odstupu		R.07.00 (1, 3, 7)	neurčitelný počet, postavení	
R.01.09 (1, 3)	rýhy řídce		R.07.01 (3, 7)	rýha/žlábek a pod ním vlnice	
R.02	žlábků (nad 2 mm, vodorovně)		R.07.02 (3)	rýhy/žlábků a pod nimi 1 vlnice	
R.02.00 (3–5, 7, 10)	neurčitelný počet		R.07.03 (1, 3, 5)	1 vlnice a pod ní rýhy/žlábků	
R.02.02 (1, 3, 5, 10)	2 a více žlábků		R.07.04 (1, 3)	rýha/žlábek, několik vlnic, rýha/žlábek	
R.02.03 (3, 7)	husté žlábků		R.07.05 (4, 7)	vlnice mezi 2 rýhami/žlábků	
R.02.08 (5, 7)	žlábků v nepravidelném odstupu		R.07.06 (10)	rýha/žlábek mezi 2 vlnicemi	
R.02.09 (1)	žlábků řídce		R.07.07 (3)	střídání: rýha/žlábek, vlnice, rýha/žlábek, vlnice, rýha/žlábek	
R.03	jednoduché vlnice (do 2 mm)				
R.03.00 (1)	neurčitelný počet		V.03	obloukovité vrypy	
R.03.01 (1, 3, 5, 7)	1 nízká vlnice		V.03.00 (10)	jednotlivě	
R.03.02 (1, 3, 5, 7)	1 vysoká vlnice		V.03.01 (5)	vodorovná linie	

Příloha 3. Typář výzdoby vyskytující se na keramice ze suterénu č. 0518. Za typem výzdoby uvedena v závorce čísla KT, u kterých se daná výzdoba vyskytovala. Upraveno podle Procházka 2007, 265–267.

Anhang 3. Aufstellung der Verzierungstypen, die auf der Keramik aus dem Souterrain Nr. 0518 vorkommen. Hinter dem Verzierungstyp werden in Klammern die Keramikklassen angegeben, in denen die betreffende Verzierung vorkam. Bearbeitet nach Procházka 2007, 265–267.

